

vil jeg gjøre med Sælene, der i disse nordligste Blande kunne siges at have deres rette Hiem, og af Grønlanderne udbringes til største Nytte. De ere, saa at sige, deres eet og alt, og jeg vil saae Veilighed at vise, hvad Fordeel et af os saa lidet nyttet Dyr dog kan forskaffe et Folkeslag, der mere nærmer sig Naturen. Om denne Deel af Naturhistorien tør jeg ei heller formode, at nogen anden skal kunne tale vissere eller fuldstændigere, end jeg; thi niine 5 Embeds-Aar der i Landet have givet mig den Anledning, som ikke enhver anden, fordi jeg medbragde Lyst til Naturhistorien, hvilken mere og mere tiltog ved at opdage saa mange nye Ting, og af Landets Indsødte kunde faae de omstændeligste Efterretninger derom. Man kunde i et andet Land opholde sig dobbelt saa længe, og finde sine Kundskaber langt mindre berigede om Naturen; men den Understøttelse, et udyrket Folkeslag veed at skaffe, er langt større, end man skalde forestille sig. Aarsagen er, at de idelig ved Jagt og Fiskerie maae efterstræbe Dyrarterne, og ved Indsamling af de Ting i Planteriget, som den veldædige Natur selv villig frembyder, maae søge at hjælpe paa Mangelen, naar Jagt og Fiskerie flaaer feil, hvorover end ikke den mindste Natur-Produgt bliver dem ubetragtelig. Her bliver det til en Nødvendighed at eftergrandske Naturen, naar derimod et andet Folkeslag troer sig for en stor Deel at kunne leve ubekymret derom, og kun lade nogle faa sørge for det Hele. Hos den frie Grønlander spurgde jeg

jeg derfor aldrig forgieves om noget Naturstykke; han vidste strax ikke allene at give det Navn, men og at sige mig dets Historie, som for det meste fandtes paa lidelig. Paa saadanne Steder har man da ret Keilighed at dyrke Naturhistorien, naar man ikke er der alt for kort, veed, og har Mod til, at betiene sig af de Keiligheder, Landet giver, og tilforn er tilstrækkelig forberedet dertil. Meget fattedes mig i sidste Henseende, og især beklager jeg, at jeg ikke tilforn havde lært at tegne, hvorover jeg har maattet lade meget henligge, af Frygt for mine raa Tegninger skulde blive uhydelige, isteden for at oplyse Beskrivelserne. For dog ret at nytte Keiligheden, saavidt det stod i min Magt, sparede jeg intet, og beslattede mig endog til det i Landet, som vel faa eller ingen endnu har gjort. Isteden for at boe paa Colonien, valgde jeg, for den meste Tid, at slække om med og boe hos Grønlanderne i deres Telte og Jordhytter; jeg vovede endog at roe i de smaa Baade, som Mandfolkene pleie at bruge til deres Fangst; i disse foer jeg med dem nogle Mile til Sves paa Sæljagt, Fuglefangst og Fiskefærd; og ved denne daglige Omgang vandt jeg baade i Sprogkundskab, og tillige deslettere kom efter meget i Naturhistorien, især Sælene angaaende, som ellers vilde blevet mig ubekendt. Dette har jeg forud fortellig villet erindre, for at virke desstørre Tillid til mine Beskrivelser.

Blant de firføddede Dyr er Sæl-Slægten een af de mindſt nøiagtig beſkrevne. Man finder hos Skribenterne ſaadant Bilderede heri, ſom man vanſkelig ſkal finde ud af. Marſagen er, at Sælen er et Havdyr, ſom i ſit Element er ſaa utilgiengeligt; den opholder ſig og helſt affides fra Folk, og de fleſte Arter nær ved Polerne, ſaa at ſaa Naturkyndige have havt Leilighed ſelv at betragte dem, iſar levende, men maattet bygge paa ſaadanne Reifendes Eſterretninger, der ikke juſt vare Naturkyndige, derfor ikke de paalideligſte, og gierne have glemt at melde om det vigtigſte, der ſkulde ſkielne Arterne fra hinanden. Man maae og have kiendt Sælene igiennem alle Aldere, for at kunne ſkielne dem ret; thi det gaaer med dem, ſom med flere Dyr-Arter, at Ungerne ligne ei de gamle i Fårve, tildeels ei heller i andre Ting, og behøve nogle Aar, for de naae det rette beſtandige Udſeende; ja viſſe Arters Levemaade er ſaa forſkiellig fra de andres, at den ſtrar maae giøre dem kiendelige, ſkient de i Slabning kunde synes hinanden temmelig lige; men hvor ſaa rette Naturkyndige lykkes det, at kunne anſtille ſlige Jagttagelſer med et Havdyr? Der var derfor den Tid, da de Naturkyndige vel troede, at Sæl-Slægten udgjorde kun een Art, ſaasom alle Sæle gif hos dem under det Navn *Phoca* eller *Vitulus marinus*. Ariſtoteles, Plinius, Elianus, Belonius og adſkillige andre af de ældre Skribenter melde ei om flere Slags. Med Henſigt blot til Middelhavet

Funde.

Kunde det vel og for den Tid nogensunde have sin Rigtighed. Men i Norden kiendte man dog allerede tidlig flere Slags, som sees af *Speculum Regale*, ¹⁾ hos *Torfæus* ²⁾ og andre, der have efterladt os vore Forfædres Meninger om disse Landes Natur-Produkter, men deres Beskrivelser ere saa korte og ubestemte, at man finder stor Vanskelighed ved at henføre dem til nu bekiendte Arter, hvilket jeg dog har forsøgt i min *Fauna Grönlandica*. *Rondelet* ³⁾ og efter ham *Gesner* ⁴⁾ og *Aldrovand* ⁵⁾ sees dog og at have antaget 2de forskiellige Arter, thi de skille, og det med Grund, *Phocam maris mediterranei* fra *Phoca maris Oceani*, men deres Figurer ere meget flatte, og Beskrivelserne give ei saa tilstrækkelige Skielnemærker, at man derefter kunde domme noget, naar man ei kiendte Arterne forud, og tillige Opholds-Stedet kom med i Betragtning. De, som siden vilde ordne Tingene og bringe dem i et System, kunde derfor ei meget bygge paa slige Efterretninger, men maatte henstille Sagen til nærmere Undersøgning, om de og virkelig vare forskiellige Arter. *Linné* er derfor at undskyldes, at han i de første Udgaver af sit *Systema Naturæ* har kun een

¹⁾ p. 176. 177.

²⁾ *Torfæi Grönlandia antiqua* p. 87. 88.

³⁾ *Poissons* p. 341. 343.

⁴⁾ *De Aquatilibus* p. 702. seqq.

⁵⁾ *De Piscibus* p. 722. seqq.

egentlig Sæl-Art, som han bestemte ved det Navn *Phoca dentibus caninis rectis*, for at skille den fra Hvalrossen, som han ogsaa til den Tid regnede til samme Slægt, under Navn af *Phoca dentibus excertis*, skjønt han siden har indseet Feilen, og med mere Grund henført denne til en anden Slægt. Brisson⁶⁾ har ei heller flere, thi, foruden den almindelige *Phoca*, har han kun meget tvivlsomt anført *Manarus* under dette Genus, som og rettere hører til et andet. Mere maae man forundre sig over, at Linné i den 2de og sidste Udgave af sit System har endnu kun 3de Arter, skjønt Kundskaben om Sæl-Arterne til den Tid maatte være mere udbredt: Ansons Soelove og Stellers Soebjørn give ham de 2de Arter, men de øvrige Sæle, som falde i Middelhavet, Østersøen og det store Ocean, maatte endnu samlede udgiøre den 3die Art, og føbe under det fælles Navn *Phoca vitulina*, der skal indbefatte alle de Sæle, der have et glat Hoved, uden Ørelappe, eller Blære i Panden; men hvor mange andre Skialnemærker kunde ikke tænkes ved Siden af disse? I sin *Fauna Svecica*⁷⁾ var han vel kommen paa Spor efter 2de Slags i Østersøen, men tør ei antage dem for andet, end Varieteter. Formodentlig har denne store Mand ladet sig forføre af Stellers, som han maatte ansee for *Dienuidne*; thi, skjønt

Stel.

⁶⁾ Regn. animal. (edit. min. Lugd. Bat.) p. 162.

⁷⁾ Edit. I. p. 4. Edit. 2. p. 2.

Steller melder at have betærket 3de Slags Sæle, foruden sin Soebiorn og Soeløve, saa har han dog ei udtrykt sig næie nok om dem, som virkelig forskjellige Arter, men synes kun at giere denne Inddeling i Hensigt til Størrelsen ⁸⁾, og blander aabenbare *Phoca oceanicam* med *Phoca maris Balthici* og *Phoca lacustri*, eller dog antager dem for blotte Art-Forandringer ⁹⁾. Büsson er ei kommet meget videre, og erkjender kun 3, høit 4, Arter ¹⁰⁾. Alle disse vide vi nu at have gjort for lidet deraf. Derimod frygter jeg, at nogle nyere have formeret Antallet alt for stærkt, uden at have tilstrækkelige Grunde for sig. Wennant er stegen indtil 14 Arter ¹¹⁾; Schreber anfører dog kun 9 ¹²⁾, men, skient han selv tilstaaer, at han ei med Sikker-

8) "Distinguo phocas *ratione magnitudinis* in tres species, " in maximam — mediæ magnitudinis — & infimæ " magnitudinis." Nov. Com. Acad. Sc. Imp. Petrop.

1) II. p. 290.

2) Thi han siger paa nys anførte Sted: "Infimæ magnitudinis est Oceanica, quæ tam in mari Balthico, " quam circa portum Sti Archangeli, in Svecia, Norvegia, America & Kamtschatka capitur, & lacustris " duleium aquarum monochroa seu unicolor, ut Balthici, ea coloris argentei."

10) *Allgem. Hist. der Natur* VII Th. 1 B. p. 182. 183.

11) I sin *History of Quadrupeds* Vol. II. p. 518. seqq.

12) *Sagth* III. p. 285. seqq.

86 IV. Om de Grønlandſke Sæle.

hed kan antage dem alle for virkelig særſkilte Arter, har dog *Erleben*¹³⁾ anført dem, ſom ſaadanne, men angivet ſin Tvivl ved 2de¹⁴⁾; *Gmelin* derimod¹⁵⁾ tvivler ikke, men erkliender dem for virkelige Arter, uden at tilkiendegive nogen Grund for ſin større Viſhed, og han tillægger endnu een, ſaa at han i alt har 10 Arter. Det være langt fra mig at paafſtaa, der jo i Naturen kan gives 10, ja 14, og endnu flere Arter, men min Mening er dog, at de bekiendte og af diſſe Skribenter anførte, ikke egentlig udgiøre ſaa mange, men nogle af dem kun maae anſees for Artsforandringer. Ved Beſkrivelfen af de Grønlandſke Sæl-Arter vil jeg bidrage mit til denne Sags nærmere Opklaring, og til den Ende ſøge at giøre Beſkrivelfen over hver Art ſaa fuldſtændig, ſom mueligt, efter Dannelfen, Levemaaden, Fangſten og Nyttens, ſaavel for Grønlanderne, ſom Udlændinge; og til Slutning vil jeg ſøge at ordne Synonyma noget bedre. Min Plan er at begynde med de Arter, ſom i Grønland ere almindeligſt og falde i ſtørſt Mængde, og ſlutte med de ſieldneſte. Efter denne Plan vil jeg denne gang beſkrive:

Forſte

¹³⁾ *Syſt. Regn. anim.* p. 579 ſeqq.

¹⁴⁾ nemlig; *Ph. criſtata* og *barbata*.

¹⁵⁾ I den af ham foranſtalte 13de Udgave af *Linnæi Syſtema Naturæ* p. 62-65.

Førſte Art.

Svartsiden.

(Phoca Grönlandica.)

Bed Colonierne i Grønland kaldes denne Sæl i Almindelighed Svartsiden efter de Udvornes Farve, som ere sorte paa Siderne; og dette Navn, som eengang vedtagen, faaer man beholde, ſkient det er norſkt, og maatte rettere hede Sortſiden. Hos Superintendent Egede findes den allerede ommeldt under det Navn Svartside ¹⁶⁾, og ham have flere fulgt, hvorfor og Schreber kalder den der ſchwarzseitige Seehund ¹⁷⁾. I min Fauna har jeg kaldet den Phoca Grönlandica, fordi den allerede hos Horrebow ¹⁸⁾ var under det Iſlandſke Navn Grønland-Sæle ſkilt fra de andre Arter; hvilket og iſar tilkommer den, da den meeft er bekiendt i det nordligſte Hav, ſom ſtøder til Grønlands øſtre og veſtre Side, forekommer der talrigſt af alle Arter, kommer med den Grønlandſke Driiv-Iſ til Iſland, og ſkaffer baade Grønlanderne den ſtorſte Fordeel, og Grønlands-Fahrerne det rigeſte Bytte, ſaavel dem, der befahre Davids-Strædet, ſom de

F 4

Spits.

¹⁶⁾ I det gamle Grønlands nye Perluſtration pag. 46. hos Figuren.

¹⁷⁾ Saſſigſtiere l. c. p. 310.

¹⁸⁾ Nachr. von Iſland p. 269.

Spitsbergiske Robbenslagere. Den bliver derfor og især at forstaae hos Martens, Borgdrager, og andre, som have skrevet om den nordlige Sælsfangst, uden at bestemme sig nære om nogen Art. Efter min skriftlige Beretning har Conferentsraad Müller anført den under samme Navn i sin Prodrömus ¹⁹⁾, som igien Erpleben ²⁰⁾, og ham atter Gmelin ²¹⁾, har fulgt; og da saaledes dette Navn af Systematici er bleven beholdt, vil jeg ikke forandre det, skient den af andre ligesaa rettelig kaldes *Phoca Oceanica*. Thi uden al Tvivl har Steller derunder meent denne Art, saavide man kan domme efter hans korte Beskrivelse ²²⁾. Vel anseer Schreber ham at tale om *Phoca Vitulina*, og under samme har anført hans *Phoca Oceanica*, som et Synonymon ²³⁾, ham Erpleben ²⁴⁾ og Gmelin ²⁵⁾ uden videre Betænkning have fulgt; men hverken ind-

seer

¹⁹⁾ Prodr. Zool. Dan. p. VIII.

²⁰⁾ Syst. regn. anim. p. 588.

²¹⁾ Syst. nat. p. 64.

²²⁾ l. c. p. 290. " *Phoca oceanica communissima a reli-*
 " *quis omnibus specificis colore distincta, gaudet*
 " *nempe pilo lutescente, ac in posteriori corporis me-*
 " *dictate maculam maximam castaneas colore zmu,*
 " *lantem obtinet, quæ tertiam partem integri corii*
 " *occupat.*"

²³⁾ l. c. p. 303.

²⁴⁾ l. c. p. 584.

²⁵⁾ l. c. p. 63.

seer jeg, hvorledes *Stellers* Udtryk om den store ca-
 staniefarvede Flæk, som skulde indtage det meste af
 Bagkroppen, kan passe sig paa *Phoca Vitulina*, der
 er smaastraglet overalt, ei heller hvorledes *Navnet*
Oceanica kan især henføres til denne, da den ikke vo-
 ver sig langt fra Landet; derimod passer alt i begge
 Henseender paa Svartsiden, baade formedelsl dens
 store Flæk paa Siderne, der undertiden nærmer sig det
 Castaniebrune, ogsaa fordi den stedse opholder sig i
 Havet og paa Driv-Isen, og er een af de Arter, der
 treffes længst fra Landet. En senere Russisk Rejsende
 har og antaget dette, nemlig *Lepechin*, som over denne
 Sæl-Art har givet os en temmelig nøiagtig Beskrivelse
 tilligemed 2de gode Figurer, den ene paa en fuldvoren,
 den anden paa en Unge, og kalder den med *Stellers*
Navn Phoca Oceanica ²⁶⁾; havde *Schreber* kunnet
 kende disse Figurer, da havde han sikkert ladet dem es-
 terstikke ligesom flere, der ere mindre nøiagtige; men
 besynderligt er det, at *Gmelin* saalænge derefter hver-
 ken har kendt denne Beskrivelse, ei heller *Pennant*,
 som dog ogsaa har denne Art med Figur under det
Navn Harp-Seal ²⁷⁾, efterdi ingen af dem anføres,
 men kun *Navnet* af *Pennant*s ældre Skrift uden
 Figur ²⁸⁾.

²⁶⁾ Acta Acad. Scient. Imp. Petrop. pro anno 1777. T. I.
 P. I. p. 259. Tab. VI. VII.

²⁷⁾ Hist. of Quadrup. II. p. 525. t. 51.

²⁸⁾ Synops. of Quadrup. p. 342. N. 269.

Hos Grønlænderne hedder Svartsiden: Atâk, hvilket er det særegne Navn ²⁹⁾, hvorved den stilles fra alle andre Arter, da hele Slægten ellers kaldes Puirse 30): den, som kommer op af Vandet ³¹⁾, fordi Sælene saa ofte stikke frem paa Havets Overflade, at trække Luft og i andre Henseender ³¹⁾. Til Navnet Atâk veed jeg derimod ingen Erymologie; uden Tvivl hører det blant de oprindelige Navne, som de have ført med sig fra deres Moder-Sted. Den faacr vel desuden forskjællige Navne, med Hensigt til Farverne, som særdeles lide Forandring med Alderen, og siden ville blive erindrede, men Hoved-Navnet bliver dog altid

²⁹⁾ Thi Atarsoak, som Crang skriver i sin Hist. von Grønland. p. 163. 169. gielder kun om den fuldvøgne.

³⁰⁾ Pua, som Crang l. c. p. 161. og efter ham Schreber l. c. p. 285. skriver det, er fællagtig, da dette Ord besynder en Lunge. Men Påse eller Påsele, som Professor Glahn i Anmærkningerne til Cranges Hist. p. 150. retter det til, er dog ei heller saa ganske rigtig. Ligesaa urigtig er Andersons Pusa i hans Esterr. om Strat-Davis s. I.V. — Heraf har vel Scopoli laant det Navn Pusa, som han har givet en af sig anseet nye Dyre-Slægt, der dog vel ei er andet. end en Sæl-Art, see Beschäft. Berl. Ges. Naturf. IV. B. p. 464.

³¹⁾ Thi Puioq, hvoraf dette Ord har sin Oprindelse, betyder i det Grønlandske Sprog, at komme op af Vandet og lade sig see særlig i Havbreen, og bruges kun om Søedyr, der meest have deres Ophold under Vandet, men ei om Søfugle. Rent blant disse og gives Dykkere.

altid det ſamme, ſom viſer, at Grønlanderne ikke lade ſig bedrage af de blotte Farver til at gjøre nye Arter, men demme eſter ſikrere Grunde, det jeg i mange flere Tilfælde har havt Leilighed at mærke dem af.

Svartsiden har vel i Skikkelse meget tilfælles med den almindelige Sæl (*Phoca Vitulina*), for Ex. dens glatte Hoved uden Ørelæp, dens Dien, Tunge og Fodder m. m. Men den har og meget, ſom ſtiller den fra ſamme, ſaaſom: en længere Snude, en kortere Hals uden noget Nakketryk, en større Bringe, en mere legledannet Krop, grovere og ſtivere Haar, ſom ligge mere plat an paa Kroppen m. m., ſom af Beſkrivelfernes Sammenligning nærmere vil kunne erfares.

Farven forandrer ſig vel meget med Alderen, men gjør den dog altid kiendelig fra de andre Arter. Den ufødte Unge er, ſom alle utidige Foſtere i Moders Liv, i Begyndelſen negen uden Haar, men beſynderligt er det, at, ſiont den har en hvid glat Hud, ſaa dog, naar den enten terres eller lægges i Spiritus, plete de ſorte Flækker paa Siderne at ſtikle igiennem Huden, ſom den ſkulde ſaaet, naar den var bleven fuldvoksen. Jo mere den nærmer ſig Fødselen, jo mere begynde Haarene at viſe ſig forſt paa Kroppen, men allerſidſt ved Snuden; diſſe Haar ere glandsbhvide ³²⁾, fine og
bløde,

³²⁾ Jeg begriber derfor ei, hvorledes *Lepchin l. c. p. 264* kan ſige: "*Phocæ Oceanicæ foetus ex utero exemitus*"
" ſem-

bløde, som Laad, og tæt pakkede paa hinanden. Colonierne kalder den da *Zisblink*, af dens, som *Zis*, glindsende hvide Farve, men Grønlænderne kalde den *Iblau*, (formodentlig af *Iblerpok*, holder sig reen, fordi den seer saa selvreen ud). Dette have nu alle Arter tilfælles med hinanden, saavidt jeg er kommen efter. Om man end faaer en Hun i sin allersidste Drægtigheds Tid, da Ungen er suldbaaren, finder man dog ingen Forandring i dennes Farve, heraf maae man da rimeligst slutte, at den bliver født hvid ³³); ikke desmindre sees uden for Moders Liv aldrig saadan hvid Unge i Vandet; dens Farves Omskiftelse maae altsaa gaae for sig i det Mellemrum, da den, saavel som de gamle, ei sees under Landet, og taber da vel paa det Sted, den fødes, sit første hvide Laad. Første Aar, naar den lader sig tilshue kort efter Fødselen, kaldes den *Atarak* 2: en *Ataks* Unge, og er da mestendeels blafgraa overalt, dog mørkest paa Ryg og Hoved, men lysere under Bugen; længere hen i samme Sommer faaer den det Navn *Atairiak* ³⁴) 2: en middelmaadig *Atak*, og er næsten af samme Farve, men faaer nogle

lyndt

” semper einereus est, & lituris nigricantibus insig-
 ” nitur,” hvilket ingenlunde stemmer overeens med mine
 Erfaringer i Grønland.

³³) Dette paaستاer og Cranz l. c. p. 163 om denne ene Art, men det har et villet lykkes mig at faae en saadan hvid født Unge for Dine.

³⁴) I min Fauva p. 11 er dette feiltrykt *Atteckiak*.

tyndt adspredte mørke Pletter i det lyse; dette Navn beholder den den første Vinter over. Andet Aar kaldes den endnu i Almindelighed med samme Navn, dog og til Forskiæl fra de yngre: Urokairsiak 3: den noget ældre; den har da og flere Pletter og er noget større; dette vedvarer 2den Vinter over. Tredie Aar kaldes den Aglektôk 3: den maledede, eller Aglektungoak 3: den lille maledede, fordi den da er meget broget, i Grunden hvidgraa med en Mængde sorte af lange Pletter hist og her; ud paa Vinteren Aglektyrsiak 3: den middelmaadige Aglektôk. Fierde Aar har den endnu samme Navn Aglektôk, men til Forskiæl fra de yngre: Aglektôrsoak 3: den store Aglektôk, og er meget større, ogsaa mere broget; dog længere ud paa Vinteren, og mod Foraaret, faaer den og af nogle et andet Navn Millaktôk 3: den flækkede eller Millaktôrsoak 3: den store flækkede, fordi dens Pletter ere større og løbe nærmere mod hinanden, hvorved den bliver mere 35). Hen imod sidste Forandrings Tid, naar de ældste Sæle blive borte for at føde, lade sig i deres Sted for en kort Tid see nogle, som ere af de Fuldvornes Størrelse, men en Millaktôks Farve, og have kun til Forskiæl en kort Snude og Pande, hvorfor de kaldes Kênaglit 3: de Ansigtede. Alle disse anførte, især fra 1ste til 3die Aar inclusive, kaldes af Handelsbetiens

35) Dette Navn tilhører dog egentligere en anden Art, nemlig: Uldeffinds-Sælen, i en vis Alder.

betienterne Blanke-Robber, og deres Skind Blanke-
 Skind, fordi det sorte paa dem er ei i saa stor Quan-
 titet, som paa de fuldvorne; Spæk og Skind af alle
 disse regnes da omtrent for een Sort, skiont Tykkelsen,
 Stærrelsen og Godheden er ulige. I femte Aar, og siden
 fort videre, kaldes den Aarsoak 3: den store Aak;
 den er da af Farve hvid overalt, undtagen følgende
 Dele, som ere sorte: Snuden og Panden op over og
 kort bag Øinene, til Eiderne af Hovedet hen over
 Ørene og ned under Hagen; ligesaa paa hver Side af
 Kroppen en stor lang Flæk, omtrent som Maanen i
 første og sidste Kvarteer, hvis Spidser krummes mod
 hinanden og foran naae sammen, næsten midt paa Rng-
 gen, men bag ud gaae de ikke tæt sammen; disse store
 sorte Flækker, som Colonisterne kalde Burer, have
 givet Anledning til det Navn Svartsiden; Pallerne ere
 vel hvide, dog de bageste noget brunagtige. Paa nogle
 udvoorne Sæle, skiont af samme Art, ere Burerne ikke
 sorte, men skimlede og sortblandede; man har deraf
 villet slutte, at der var Forskiel mellem Han og Hun i
 Farve, og kaldet den sortflækkede Han, men den skim-
 lede Hun; imidlertid har jeg mærket, at saadan Slut-
 ning er falsk, da jeg har seet af begge Kion under begge
 Farver i Fleng; saa meget er kun sandt, at man blant
 de skimlede treffer flere Hunner end Hanner, og deraf
 har vel Meningen reist sig ²⁶). Man maae ikke tænke,
 at

²⁶) Men mere tager Lapechin feil l. c. p. 265, som troer,
 at allene Hannerne have sorte Sider, men Hunnerne blive
 smaa.

IV. Om de Grønlandske Sæle. 95

at de Fuldvornes Farve, strax i det femte Aar, altid er saa reen, som den her er beskreven; thi vel ere Dyrerne altid tilsynne, men undertiden tillige beblandede med saa mange Spætter paa det hvide, at en saadant næsten bliver sort overalt, hvilken man derfor kalder Kernektak 3: den sortblevne ³⁷⁾; det bliver derfor vanskeligt at bestemme med fuldkommen Visshed, naar de ret ere udvorne, og til hvad Tid de faae den ovenmeldte ret bestandige Farve.

En udvoren Svartside er vel ei af det allerstørste, men dog ikke heller af det mindste, Slags Sæle; man kan ansætte den for middelmaadig stor; thi de største jeg har seet vare i

Længde fra Snudens Begyndelse til Baglallernes Ende
derand, omtrent 3 Al., men de fleste holde kun 2½ Al.

Dg i Forhold til denne sidste Længde var den største Brede, tværs over ved Forlallerne ¾ Al.

Omkredsen samnestseds = 2 Al.

Hovedets Længde fra Snudens yderste til Hal-

sens første Leed = = = = = 6 Tom.

til Mundviggen . . . 3 Tom.

Brede

smaaflækkede hals Tiden, hvilket strider imod al Erfaring i Grønland.

37) Samme Ravn har ellers og 1) Lænbjørningen (Monodon Monoceros) og 2) den sorte Sjeldræv (Canis Lagopus coeruleusens), see Vidensk. Selsk. Skriftsaml. Nye Saml. III, p. 433.

96 IV. Om de Gronlandske Sæle.

Hovedets Brede	= = = =	3½ Tom.
Omkreds	= = = =	17 Tom.
Overkiabens Længde og Brede	= = = =	3 Tom.
Underkiabens Længde og Brede ved Mundvigens		2 Tom.
men yderste Brede	=	1½ Tom.
Tungens Længde	= = = =	2 Tom.
Beidehaarene, de længste	= =	4½ Tom.
Halsens Længde indtil Forlallerne	=	15 Tom.
Kroppens Længde fra Forlallerne til Rumpen		1 Al. 3 Tom.
Brede ved Rumpen	= =	7½ Tom.
Omkreds sammesteds	= =	19 Tom.
Forlallerenes Længde	= = = =	8 Tom.
Brede ved Roden	= =	3 Tom.
efter yderste Straaning		4 Tom.
Baglallerens Længde	= = = =	½ Al.
Omkredsen ved Roden, og ligesaa		
Breden imellem de 2 yderste Tæer		9 Tom.
Rumpens Længde	= = = =	5 Tom.
Brede ved Roden	= = = =	2 Tom.

Hovedet er temmelig langt, og ei plump, men smalt og affpidset til en lang Snude, der udgjør Hovedets halve Længde, at see til, som et Hundehoved med affkaarne eller tilbagelagte Øren; Hovedets Afspidsning angaaer meest Hviden; thi Bredden, især for ved Øinene, er næsten eens, men bag Øinene er det mere fyldigt; Hviden derimod tager mærkelig af forud, og gjør Omkredsen langt mindre, thi Vandene er meget
brat

brat nedtrykt til en lang Snude; Baghovedet er buglerundt, men ei høinakket.

Munden er temmelig stor, saa at den kan gabe over en skikkelig stor Fisk. Overkiæben med sin stumpe Snude for Enden, og nedhængende Læber til Siderne, rækker i begge Strøg længere ud, end Underkiæben, og er næsten lige bred paa alle Steder. Underkiæben er kortere, smalere og spidsere.

I begge Kiæberne tæller man i alt 38 Tænder, nemlig: 1) Fortænderne 10, som ere a) i Overkiæben 6³⁸⁾, alle smaa, kogleformede, lidt krumme, spidse; hvoraf de 2 mellemste sidde ganske tæt sammenbeiede mod hinanden, de andre mere vidt og lige langt fra hinanden, de 2 yderste størst, de andre 2 mindre, men de mellemste allermindest; b) i Underkiæben 4, som ligne de 4 midterste i Overkiæben. 2) Hundetænderne ere 4, lange, krumme ind ad og spidse; i hver Kiæbe ere 2de saadanne, nemlig 1 paa hver Side³⁹⁾; de 2de i Overkiæben sidde bagest, og gaae uden for de

2de

³⁸⁾ Lepechin siger derimod l. c. "In maxilla superiori incisores IV;" men uden Tøvl er her en Trykfeil for VI, som jeg slutter af det paafølgende: "in maxilla inferiori incisores modo IV" thi ellers behøvedes dette modo ikke, naar begge Kiæberne deri vare lige.

³⁹⁾ Her er i min Fauna l. c. feiltrykt Lan. 5, som var et heelt urimeligt Antal, og bør rettes Lan. 1.

98 IV. Om de Grønlandske Sæle.

2de andre i Underkiæben. 3) Rindtænderne ere i alt 24, smale, sammentrykte, endende med en skarp fremstaaende Spids, og har bag til en liden spids Tilførs; i hver Kiæbe ere 12 saadanne, nemlig 6 paa hver Side.

Tungen er smal, klistet i Enden, noget hvas og rynket, tykkest ved Roden, smalere og tyndere ved Spidsen, lige saa lang som Underkiæben; oven over Tungen er Gansen forsynet med hvasse Fryndser paa tværs, som flossede Trevler i Lag efter hinanden, hvilke alle vende ind mod Svælget, og kunne hjælpe til at føre Fæden dybere ind.

Snuden er stor, tyk, bred og lang, rækker temmelig uden for Underkiæben; den er begroet med mange Beidehaar (Anurhaar) eller Borster, der ere lidt krumme; af Farve bleggraa; til de 2de Sider fladrunde og meget sammentrykte, men til de andre 2de Sider bølgeløbende med lave og lange Indkrumninger, især paa Børstens Midterdeel, thi ved Roden er det mindre kiendeligt, og ved nederste Ende ere de jævne og slette, nogle spidse, andre butte; de ere alle dunkle og ei gienemsigtige; paa nogle seer man midt efter Længden en tynd rød Strib, der kan ansees som Marven i Børsten; de, som sidde nederst til Siderne bag ud, ere længst, de andre blive mindre og mindre forud. Næseborrene ere lange, smale, dybe Skrammer for paa Snuden, hvis Mellemstykke er klistet med en lav smal Kende.

Dinene.

Dinene ere maadelig store, selv ei meget fremstaaende, men Huden omkring dem temmelig opheiet til runde Bulker; de sidde lige over Mundviggen, everlig paa Hovedet og nær sammen, saa at neppe $\frac{2}{3}$ Tomme er imellem dem; de ere blegbrune af Farvé; midt i dem sees en smal sort Streg eller Disteen stilende skaks til Siderne, omkring hvilken er et lyst bølgebøende Kors, der igien skyder fra sig til Siderne mange Straaler. Diehuden er sort og nøgen om Randen, og skyder med forreste Hjørne skions op mod Snuden, men med bageste ud til Siderne. Den er gierne suursiet. Noget oven for Dinene, længere ind paa Hovedet, sidde Dinebrynnene, nemlig: 5 smaa Børster ⁴⁰), af Egenfæb med dem paa Snuden.

Ørene sidde noget bag Dinene, og ere kun meget smaa nøgne Abninger, der have sort Øregang uden mindste Tegns til Øreløb ⁴¹).

G 2

Halsen

⁴⁰) Lepechin vil kun have set 2de l. c. p. 262, men de sorige kunne være afgnedne eller sædede paa hans Exemplar.

⁴¹) Her, og paa nogle flere Arter, treffer Linnæi generiske Mærke: "Auriculæ nullæ" ind, men ikke derfor paa alle Arter, hvorfor det heller burde været ubeladt (især da han selv blant sine 3 Arter har een med Øreløb, nemlig: *Phoca Ursina*) med mindre man som Erleben vilde bestemme det: *Auriculæ nullæ plurimis*. Men visest handler Schreber, som slet ikke tager det i Betragtning, thi et generisk Mærke burde passe paa alle Arter. Smeltin derimod følger Linné blindt hen.

100 IV. Om de Grønlandske Sæle.

Halsen er kort, bestaaer af 6 Leed, og har en tyk Bringe, da den tager til i Tykkelse og Brede, indtil Forlallerne, hvor hele Dyret er bredest, og udgjør saaledes næsten en Kogle-Figur.

Kroppen er aflang, fladrund, og tilspidset bag ud, saaledes: Bugen er meget flad, men Ryggen mere udfyldt; den Peel imellem Forlallerne og Navlen er næsten af eens Tykkelse, men bag Navlen tager den fiendelig af indtil Rumpen, hvor den er smalest.

Forlallerne ere flade, staae ud til Siderne, og sidde nederlig mod Bugen. Paa forreste Side ere de afrundede; For Enden affraaede ved en aflang Runding indtil noget hen paa Bagsiden, hvilken sidste er næsten retliniet; Ende-Skraaningen dannes af dens 5 Tæer, som ei sidde langt fra hinanden eller fiendes meget til; den forreste Taa er længst, de andre bag ud kortere og kortere, alle samlede ved en tykhaaret Svømmehud, som ogsaa beklæder den ganskealle og er af samme Beskaffenhed som Kroppens Skind. For Tærnes Ender sees oven paa Huden liggende 5 lange, forte, krumme Kleer.

Baglallerne staae bag ud vandstrøgs fra Kroppen, jevnfides ved Rumpen. Begge Laarene ere sammenvorne indtil Skankerne, og sidde ganske skjulte under Skindet, men ved Skankerne skilles de ad. Denne fra Kroppen særskilte Deel er ved Roden søer og trindrund, men yderst er Ballen flad, da de 5 Tæer samles ved en tyk og meget adsplyttet, korthaaret, Svømmehud,

hud, som ganske bedækker Læerne, ja endog staaer uden for deres Ender, og kan udstrækkes til en temmelig Viide imellem den yderste og inderste Laae. Oven paa Huden sees for hver Laaes Ende dens Kloe ligge, men disse Kloeer ere meget kortere end Forlallernes. Den yderste og inderste Laae ere længst og lige lange, de 2de næstfølgende meget kortere og saa eens lange, men den mellemste er allerkortest, hvorefter Huden ogsaa retter sig ved Udkølinger i yderste Rand. Fra Skankernes Sider mod Rumpen beier Huden sig ogsaa ned med en særskilt Flib, hvilket alt hjælper til Svømmingen.

Rumpen naaer neppe til Baglallernes Anfler, er som en liden smal Tunge, eller klovet Regle, bredest ved Roden, men afrundet spids for Enden, ellers temmelig fæer.

Skindet af denne Sæl er temmelig tykt og stærkt, overalt beklædt med korte, neppe i Tomme lange, spidse og glindsende Haar. Disse sidde ei just saa tæt pakkede paa hinanden, at man jo, ved at skille dem lidt fra hinanden, kan faae Narven at see; thi, om end denne ei er ganske uden Laad — nogle kortere, krøllede og finere Haar, af Forhold mod Haar, som Duun mod Fier — ere de dog tyndt streede frem for paa andre Sæl-Arter. Haarene ligge glat an paa Huden, stilende bag ud, og reise sig ei i ringeste Maade, men sidde tillige saa faste, at de ei lettelig afrykkes. Under Haarene findes først en tynd sort Haar-

Kem, ſom det yderſte Skindlag, hvori Haarene egentlig ere fæſtede og med dem kan affholdes fra det inderſte Skind, ſom er hvidt.

Dette Slags Sæle er overmaade feed, og i hvor mager den og maatte være til viſſe Aarets Tider, findes dog altid Spæk mellem Skind og Kied. Om Sommeren er det tyndeft, almindelig kun $\frac{1}{4}$ Tomme tykt, men om Vinteren gierne 2 Tommer. En ſaadan Kobbe Spæk giver temmelig Tran af ſig, og, naar den affmeltes, bliver det meeſte Tran, efterladende meget ſaa Grever ⁴²). Naar det af ſig ſelv med Tiden affmelter uden at komme til Jlden, ſaaer man den reneſte Tran, næſten ſom Olie; dog ere der andre Sæl-Arter, hvis Spæk heiere agtes af Grønlanderne. Ved Handelen pleier man at regne 12 ſaadan fuldvorne Kobber Spæk til eet Fad.

Kion-Kiendet har ſit Sted midt imellem Navlen og Bag-Kallerne. Hannens Lem ligger ſkiult i en liden huul Indgang, og beſtaaer af et krumt, ſtærkt Been, med et Kør paa Siden, omgiven med en Hud, ſom

en

⁴²) Dog troer jeg, at Erang l. 6. p. 164 driver Sagen for vidt, naar han foregiver, "at man kan tappe 2 Randet " mere affmelket Tran af en Tonde, end der af Spæk er " fyldt paa;" maafke den omtalte Aftapning kan være ſkeet i Springtiden, da det af Skibsfolk, ſom ſahre paa Landet, ſkal være erfaret, at Tranen da hæver ſig, hvilket de vide at rette ſig efter ved Kiøb og Udſalg.

en Larm, der kan opløſes til en Dretarms Tynkſe; hans Testiculi ere aldeles ikke tilſyne, hverken uden eller inden, men ligge ſkiulte dybt inde i Spækket, næſten inde i Laarets Kied, og ere meget ſmaa. Hunnens Lem er en lang rummelig Sprække efter Længden, uden nogen fremhigende Skamtunge. Noget fra Navlen ſees 2de Patte-Borter, 1 paa hver Side, ſkiulte under Haarene og meget lidet fiendelige.

Ribbenene ere 14 ⁴³⁾, hvoraf de 10 forreſte ere betydeligſte, men de 4 bageſte mindre, tyndere og krummere bag ud.

Hiertet er foran heelt og uden Kloſt, bag til but afrundet, har inden i 3de Hulinger eller Hiertekamre, ſom ved 3 Arme forenes med en Hoved-Åbning ved Struben.

Lungen beſtaaer i 2 aflangrunde Floie, ſom i Midten have deres Gang til Struben, der forener ſig med dem ved 2de indgaaende Side-Rør; hver Lungefloie er ellers ganſke adſkilt fra den anden, og er paa den Side mod Hiertet flad, men paa den mod Ryggen buglerund; paa indvendte Side mod Nallemdelen jevnheel, men paa udvendte Side lidt indſkaaren.

⁴³⁾ Flere har jeg ei bemærket, ſkiont det i Algem. Liſt. der Natur VII, I. p. 224 ſiges, at den almindelige Sæl har 15; men, da det forreſte ſkal være meget lidet, kan jeg maaffes have overſeet ſamme.

Mellemgulvet er et tyndt rødt Kisdslag, udspændt i 2de Fløie, een til hver Side, som for til i Midten har en Abning.

I Baglivet ligge allerunderst Larmene sammenvirkede, som ere omtrent af Svinetarmes Tykkelse; naar man udstrækker dem, er Længden omtrent 40 Allen, foruden Endetarmen, som er 1 Allen lang, meget tykkere, end de øvrige, og har for Enden en liden heel Tilføjning eller Blindtarm.

Leveren er grønagtig, og bestaaer egentlig af 3de Fløie; den mellemste størst, som har neden til 2de Kløster; Side-Fløiene ere ei saa brede, næsten trekantede; alle ere toprunde paa nederste Side, men flade paa øverste, uden den midterste, som er trekantet neden til; høire Sidesløj er meget tykkere end venstre, og har endnu over sig et mindre prismatisk Bistykke; alle Fløienes forreste Kander ere krumt indbøiede, hvilket gjør, at den midterste Fløj stikker længst bag ud over Larmene. Den er forenet med Mellemgulvet for til, og i mellemste Fløis Bagdeel oven paa ligger indfattet en liden agrund Galdeblære.

Maven er krum og sammenbøiet med forreste og bageste Ende, bredest i hiin, smalere i denne, men smalest i Midten.

Milten er aflang, stumpet, tynd, tungeformig, $\frac{1}{2}$ Allen lang, 4 Tommer bred, med en hvid fiertlet Rod.

Larme

IV. Om de Grønlandſke Sæle. 105

Farmehinden omkring Indvoldene har ſlet ingen Fedme ved ſig, ſom er at beundre, da Dyret udvendig er ſaa ſædt.

Nyrerne ere af ſædvanlig Figur, mørkrøde; meget indfurede ved mange ſmaa blege Cirkelfurer, ret ſom de vare ſammensatte af mange Kiertler; de ere for- enede ved en Mellembud, i hvis Midte er Røgpiben, ſom til hver Side har en ſmal Arm ind i Nyreren. De ere temmelig ſtore, 5 Tommer lange og 4 Tommer brede.

Af alle Sæl-Arter træffes denne hyppigſt i Davids-Strædet, ſaavel langt til Sees, ſom inde i Fiordene, men beſt paa dybt Vand. Vandet er vel dens rette Element, dog ſees den og opkrøben paa Iſen, enten eenlig, eller beſt i ſtore Flokke, men neppe træffes de paa enkelte Iſſkoter, kun hvor megen Drivis er ſamlet, hvor de undertiden ligge ſovende ſaa ſtærkt, at man med Barlighed kan komme dem ganſke nær, ja nogle vaagne ikke, før allerede Harpunen er i Livet paa dem. Man finder dem ikke paa Iſen, naar Driv-Iſen er nær under Landet, thi da holder Sælen ſig uden for ſamme, men naar Iſen er langt fra Landet, da den holder ſig paa denne Side af ſamme, og da forlyfter ſig ved at krybe op paa den. Derfor, naar ingen Svartsider gives under Grønland paa de ellers ſædvanlige Tider, og der er megen Driv-Iſ, ſaa vide Grønlanderne at ſige, at Sælhundene opholde ſig uden for ſamme, hvor de ei kunne komme til dem; men er

Iis ikke tilshne, holde de for, at der dog maae være Iis langt ude i Davids-Strædet, som den opholder sig ved og ei vil forlade, hvor den og for Længdens og Farlighedens Skyld kun meget sielden kan indhentes. Paa Landet finder man sielden denne Sæl-Art opkræben, dog skeer det undertiden ved Jisblink-Sandene, som række langt ud i Havet; men naar den flyer for Vandfisken, sin Fiende, pleier den at holde sig ganske nær under Landet, og i saa Fald kan man og drive den med sin Billie op paa Landet, hveraf sees, at det dog ikke maae være den saa aldeles ubevant. At den, som andre Arter, skulde have Huller i den faste Iis til Vanddrag, eller at krybe op igiennem for at lægge sig paa Iisen, har jeg aldrig kunnet erfare; men i store Baager, som Strømmen kan holde aabne, holder den sig gierne i Mængde at trække Luft, og søger siden sin Føde under Iisen.

Den lader sielden sin Røst høre, uden naar den er i store Flokke paa Iisen, eller i Vandet, da den tuder omtrent som en Hund ⁴⁴⁾, enten fordi de støde an paa hinanden i smaa Sunde og andre trange Steder, eller fordi de bides om Føden, eller i Parretiden om Hunnerne, eller og for at kalde andre enkelt svømmende til sig at formere Flokken, som man undertiden sees at

skee;

⁴⁴⁾ Cranz siger l. c. p. 162 om Sælene i Almindelighed, at de strige ligest efter et Bildsviin, hvilket jeg vil lade staae ved sit Vord, da jeg intet Bildsviin har seet eller hørt.

skæer; naar den fanges, og seer sig overvunden, murer den og undertiden.

Den er en hurtig Svømmer, hvilket den forretter ved at sknde Vandet tilbage med Forlallerne, der staae ud til Siderne, og med Baglallerne trykke det sammen til at skyles op paa Ryggen, og give den Fahrt forud. Den svømmer enten eenlig eller i store Flokke, ofte nogle Sneise i Tallet, hvortil den, fremfor andre Arter, er meget tilbøielig. En saadan Stiim Sæle kalde Grønlanderne Amisut. I samme findes allene de store, og Flokningen skæer deels for at parres, deels som Reisekammerater paa deres Flyttereiser, deels og for at forfølge store Fiske-Stimer, og æde tilfælles.

Den har og sine egne Manerer i Vandet, hvilket jeg ikke maae lade urørt, da den just herved giver Grønlanderne mere eller mindre Leilighed at faae den fanget. Da den har Lunge, maae den nødvendig op imellem for at trække Luft oven for Vandet; og det er ikke saa rigtigt, hvad Büsson anmærker, at Sælen efter Behag kan undvære at trække Luft, naar Nøden skulde udkræve det ⁴⁵⁾; dog kan den holde temmelig længe ud uden Lufttrækning, saa at naar man har seet den tæt ved sig, og giver Agt paa, hvor den kommer
op

⁴⁵⁾ *Algem. Syst. der Thiere* l. c. p. 183. "Diese Thiere haben den Vortheil, daß sie nach Gefallen Luft holen, und, wenn es Noth thut, sich des Luftholens enthalten können."

er igjen, er den ofte saa langt borte, at man neppe kan indhente den, undertiden*og taber den af Sigte, derkomod til andre Tider ei langt fra forrige Sted, alt efter sine Luner ⁴⁶). Kommer den nu op allene for at trække Lust, og vil have megen, saa stikker den Hovedet ret op i Veiret indtil Forlallerne; i saadan Stilling kalde Grønlænderne den Napparfok 3: Den oprettede; den trækker da saa stærk Lust med viidaabne Næseborer, at man kan høre den et godt stykke Wei derfra; men naar den er færdig, undertiden og imellem Vandedrættet, trækker den Hovedet saa net til sig igjen, at Vandet uden synderlig Bevægelse eller Lyd lukkes til over den, og den buldrer ikke om, med mindre den bliver forskrækket, men da skeer det ogsaa med temmelig Alarm, hvilket man kalder Ordlurfok 3: Den omstyrrende; i den første Stilling kan man undertiden stiele sig bag paa den, dog er det langt fra ikke den fordeekagtigste, thi den er ei henrykt, men meget lydør, og hører gierne en, før man kommer den skudnær; den er da og meget forsigtig med at bære Hovedet omkring, hvilket man kalder Kennertok 3: Den figende; saaer den Die paa Jangeren, da kaldes den Irfigirfok 3: Den bes

⁴⁶) Erang l. c. p. 162 siger, at den maae alle 4de Dele af en Time op at trække Lust; men denne Termin er vel lang udsat, thi jeg har endnu ikke erfaret, at den kan bide saa længe; $\frac{1}{4}$ Deel af en Time var vel det høieste Mæletrum, man kunde ansætte.

Betragtende; naar den hertil er meget tilbeielig, kaldes den Takpikſok : den grandſeende; og man kan da ei giere ſig ſynderlig Haab om at faae den, uden langt fra med en Kæſtepiil; dog kan man træffe en ſaadan ædende paa en Fiſk oven for Bandet, og, fordi den er ſyffelſat, eller og det, den holder i Munden, bedækker Dinene, lader ſig da komme nærmere, den hedder da Nerriſok : den ædende. Paa den Tid Lodderne ⁴⁷⁾ ere under Landet, ſeer man ſtore Flokke af diſſe Sæle med ſtor Hidſighed at forfølge dem; de holde da Hovederne oven for Bandet, ſee allene forud, ſtonne og ret af Magt piaſſe ſig frem med Forlallerne, hvilket gier en ſtor Allarm, og, naar de gaae under, kaſte de ſig forud med et ſtort Spring; i denne Stilling kaldes de da Miſartut : de ſprættende; ſaadanne kunne Fangerne overrumple, da de formedelſt deres egen Allarm ei altid here den ankomne Baad; imidlertid er dog gierne een iblant dem, ſom ſeer ſig omkring, og giver de andre Signal, da den gjør ſit beſte med en buldrende Undergang at faae dem med ſig, naar der er Fare paa Færde; Fangerne ſkiotte ei heller meget om at give ſig i Færd med hele Stimer, thi, om een bliver ſaaret, ville undertiden de andre komme den til Hielp, og hide Reunnen over tvert; men det hænder og, at een af Flokken bliver længere oppe, end de øvrige, ſom da ei er ſaa vild, og med bedre Haab anfaldes.

Til andre
Tider

47) *Salmo arcticus* Faun. Grönl. p. 177.

110 IV. Om de Grønlandske Søse.

Lider kan og en enkelt svemme med Hovedet over Vandet, drage kort Vanddrag, buldre under fremad, komme op kort fra igien, og saaledes fortfare, ligesom en Hvalfisk, den kaldes da Karigårtok 3: den som skyder Ryg, fordi den gierne viser Ryggen frem, naar den gaaer under; i saadan Stilling kan man komme den nær bag fra, thi den er da seen til at gaae ganske under. Naar den er i Færd med at æde under Vandet, og har nok for sig, forandrer den ei synderlig sin Plads, og sætter allene Snuden op for at trække Luft, lukker Dinene og bøier Hovedet lidt frem og omkring; da kaldes den Terdliktok 3: den trygge eller Terdligårtok 3: den henrykte; thi den er da saa tryg, at man undertiden kan komme lige til den med Forenden af Baaden; ja, om den end gaaer under for at æde paa ny, saa kommer den dog gierne snart op igien et meget kort Stykke derfra og mestendeels i samme Stilling. Utter til andre Lider ligger den ganske stille paa Ryggen, bøier Hoved og Fødder mod hinanden, opholder sig paa eet og samme Sted, enten for at hvile sig, forlyste sig i Solen, eller sove, da den lukker Dinene og vist ikke seer, om den ikke hører, og kaldes i saadan Stilling Nudluartok (hvilket efter Etymologien synes at bemærke: den, som viser Bagen frem, skönt jeg ei tør fastsætte det); da kan man undertiden komme den saa nær, at, om man vilde og torde, kunde man gribe den med Hænderne, og af alle Stillinger holde Grønlanderne denne for den fordeeligste for en

Fan-

IV. Om de Grønlandſke Sæle. III

Fanger. Endelig leger den og undertiden i Vandet, er ligesom forvirret, kommer op med Bugen i Beiret, ſkyder ſig ſaaledes frem, ſnoer ſig rundt og har en Mængde underlige Manerer paa ſig; undertiden ſeer den vel paa Fangeren, men er ſaa fordybet i ſit Speg, at den ei forſkrækkes, men meget mere nærmer ſig Baaden af og til, for ligeſom at betragte den, og førſt omſider mærker Faren; man kalder en ſaadan Nellarfok: den, ſom kaſter ſig paa Siden; i dette ſit Speg maae den ofte blive til Priis, og oftere vilde det ſkee, derved man var vis paa, hvor den vilde komme op, thi ſnart ſkeer det for, ſnart bag, ſnart ved Siden af Baaden, ſaa man ei lettelig bliver klog paa den. Diſſe ere dens betydeligſte Manerer i Vandet, og en Grønlander, ſom ſeer en Sælhund i Søen, veed ſtrar at give den Navn herefter, og ſlutte, om han med noget Haab kan nærme ſig til den.

Da dens Baglaller ſtaaer ret ud fra Kroppen, ſaa indſees lettelig, at den ei er ſkillet til nogen ordentlig Gang paa det Tørre; dog maae dette ikke ſaaledes forſtaaes, ſom om den aldeles ikke der kunde komme fort⁴⁸⁾, thi man mærker det modsatte, at, naar den træffes paa Iis, eller man ſaaer den dreven paa Land, den da ved

Hielp

⁴⁸⁾ Skillet Linné ſkulde ſynes at mene med denne ſin Anmærkning: "Phoca genus vix incedit ob pedes anti-
" cos retractos, & posticos unitos" Syst. nat. ed.
XII. p. 55.

112 IV. Om de Grønlandske Sæle.

Hielp af sine Valler kan giøre temmelige Spring, og af et Menneske vanskelig nok indhentes.

I hvor almindelig denne Sæl-Art end er, saa gives dog visse Tider, da den ei sees under Grønland. Fra September indtil midt i Marts, og atter fra sidst i May indtil sidst i Julii, ere de sædvanlige Tider, da man seer den der; men naar Driv-Jisen ligger saaledes uden for Landet, at den deels ikke er ganske inde i Bugterne, deels ei for langt borte, saa seer man, i det ringeste End paa Landet, dette Slags Sæle af og til Sommeren igiennem; men det er langt fra, at den skulde falde alle Aar og paa alle Steder i lige Mængde, hvilket tildeels retter sig efter Fiske-Stimerne, som den forfølger, saa at derfor Grønlænderne paa een Fangeplads kunne have til Overflod, naar andre paa 1 à 2 Miles Frastand, og undertiden kortere, kunne have stærk Mangel; deels kommer det og af dens Efterstræbelse, enten af Landfiskene, eller af Menneskene, da man mærker, at paa de Steder, hvor Folk ei have boet i nogle Aar, opholde de sig i større Mængde og ere mere dristige, end paa de andre, saa at de, som igien første Winter beboe saadan Egn, giere gierne en god Fangst; det er derfor grundet i Sagens Natur, at Grønlænderne ei ønske at boe for mange paa eet Sted, men leve temmelig adspredte; thi formedelst de mange Efterstræbere, da Sælhunden snart ingen Sted kan have Fred, og neppe kan faae et Hoved op, førend mange Fangere ere om det, enten flyer den aldeles

bort,

bort, eller bliver meget sly og ond at fange. Skiont nu aarlig bliver edelagt en utrolig Mængde af disse Sædyr, som meest af alle eftertrages, endog fremfor andre Arter, saa maae man dog hellig forundre sig over de overblevnes store Antal, og det synes at være et uudtømmeligt Spisekammer for de arme Indbyggere, der have kun lidet andet at holde sig til.

Af det ovenmeldte sees, at Svartfiden flytter især 2 gange om Aaret fra Grønland, nemlig: Først høre de op at sees hen i Julii-Maaned og komme tilbage i September; hvad Bei de da tage? hvor de blive af? og hvorfor de fahre bort? er endnu ei vist afgjort. Paa Colonien Friderichshaabs Hvide blive de alle borte, ligesom med eet, og synes at forsvinde Bøster ud; og Sydlændingerne siige, at de paa samme Tid befinde dem at stile Syd hen, hvilket og synes rimeligst, thi naar de komme tilbage, saa komme de i store Flokke Syd fra, og nogle af dem drage da fort Nord efter igiennem alle Sunde, som ligge noget ud til Søes, og haste overmaade; andre forblive undervejs, fordelende sig ind i Fiordene, og de udenfiars Fiskebanker. Man vil have anmærket, at kun saa af de unge komme længst Nord, men meest de fuldvorne. Om Vinteren, naar der kommer Jislæg, skal og i Disco-Bugt ei sees denne Art Sæle, som giver tilkiende, at den meest er skicket for aabent Vand. Aarsagen til denne første Bortfahrt holder jeg for at være efter Rimelighed 2de Slags: deels en bedre og rigere 1ste Bind, 1ste Geste. Hede

Føde andenſteds; hvorhen deres Natur driver dem, thi den kommer langt federe tilbage, end den drog bort, og, da juſt Eoddernes Bortſahrt træffer ind ved ſamme Tid, kunne de maafkee, ved at forſølge ſammes ſtore Stimer, tabe ſig langt til Sæcs eller Syd i, alt efter den Bei, Eodderne tage; deels og et beqvemmere og roligere Sted til at parres, thi, naar de komme tilbage, er Hunnen drægtig. Denne min Formodning ſynes og at bekræftes ved det, ſom før er meldt, at den forlader ei Landet, naar her er Driv-Iis i Nærværelſen, thi den kan da ventelig intellem ſamme finde det Skiul og den Rolighed, ſom den behøver til Parringen. Den anden Bortſahrt ſkeer i Martii-Maaned, da den kommer igien i May; her er man ogſaa i Uviſhed om Bortſahrtens Grund og hvorhen; ſaa meget har man erfaret, at Hunnerne drage forſt bort for at føde deres Unger, hvilket paa Friderichſhaabs Heide ſkeer midt i Martz, og at deres Fødeſted ei kan være langt borte, ſlutter man deraf, at nogle Hunner igien efter ſaa Dage lade ſig ſee, før de øvrige Sæle endnu ere bortſahrne, og have da ingen Uнге i Livet, om de blive fangne, ei heller i Følge med ſig; men den bier ikke længe, før den atter forſvinder, ſaavelſom Hannerne og alle andre af begge Kion, ſtore og ſmaa, da de ſiges at forſvinde alle Veſter ud. Naar de bortſahre, komme i deres Sted paa ſaa Dages Tid nogle andre af vildere Natur, de ſaa kaldte Kænaglit⁴⁹⁾, men endelig

⁴⁹⁾ See oven for P. 93.

IV. Om de Grønlandſke Sæle. 115

delig bliver der og reent bart for disse, og Svartsiden sees ei igien for sidst i May eller silbigere. Da sees man første gang de unge efter Fødselen i Følge med de gamle og halvborne, da Ungerne ere fremfor de ældre meget tøffede og tammte at komme i Færd med, hvorfor ogsaa Grønlanderne dræbe en Mængde af dem i spædste Alder. De komme da alle Vester fra og mærkes først langt til Søes, da man ogsaa ei mærker, at de i Flokketal skulde drage Nord, som ved den første Tilbagekomst. Da nu denne Art Sæle ikke sælger Haar, saalænge den er under Landet, som man ellers erfareet med de andre Arter, saa holder jeg for, at denne sidste Vortfæhrt skeer, for at faae et beqvemt Sted til Nølighed, medens Fældingen varer, thi, naar de komme tilbage, have ikke allene de nyfødte Unger tabt deres første Laad, og faaet nye Haar, men de andre have og skiftet Farve, saa mange som ei vare fuldborne, hvoraf Slutningen let gøres til dem alle. De kunne i denne Tid opholde sig paa Driv-Iis langt Vester i Davids-Strædet, hvilket deres Magerhed ved Tilbagekomsten maatte synes at bekræfte, thi det er bemærket, at naar Sælhunden kommer paa Iis, bliver den gierne liggende der og ligesom glemmer at søge Føde; omfider komme de da deshungrigere til Lands igien paa en Tid, da Lodderne ogsaa ankomme, som de graadigen eftertrægte, og synes af Forsynet bestemte til at stille deres lange Hunger. Ellers kan maaskee og deres Magerhed være blot en Følge af Fældingen, da endeel andre

Dyr ogſaa ere noget ſtrøbelige og blive magre i Fæltetiden; i ſaa Fald kan den ligesaa vel have opholdt ſig i den frie Sæe, og man kunde endog ſtriftes til den Slutning, at dens rette Element var langt til Sæes, hvor den derfor udfahrer om Foraaret, men ſiden for en ſøie Tid trækkes ind til Lands med Lodde-Stimerne, ſom den atter følger med til Sæes, men naar Vinteren ſtunder til, søger ligesom Læe under Landet; thi man har mærket, at om Vinteren, naar Nordenvind blæſer, og det er ſkarp Kulde, falde fleest Sælhundede under Landet, men, naar det blæſer Sonden, og er mildt, holde de ſig længere til Sæes. Af begge Meninger anſeer jeg ellers den første for den rimeligſte, at de nemlig paa deres ſidſte Tog i Martii-Maaned ſøge til Driv-Iis, ſom beqvemmeſt at føde deres Unger paa, og tillige ſkifte Haar, og det iſær paa Grund af, at Robbenſlagerne juſt paa ſamme Tid finder en Mængde af dette Slags Sæle med deres Unger liggende paa Driv-Iiſen imellem Spitsbergen og Øſtre-Side af Gronland ⁵⁰⁾

Hvad

⁵⁰⁾ See Adelungs Geſchichte der Nordöfl. Schiffahrtens p. 372. Martens Spitsb. Reife S. 83. 84. Hvad Crang l. c. p. 169 fortæller om denne anden Vortſahrt, er ſaa forviklet i hinanden, at jeg for min Deel ikke veed at finde Rede deri, og han synes at blande den med den første; thi naar han for Ex. ſiger, at Sælene komme

IV. Om de Grønlandſke Sæle. 117

Hvad Svartsidens Ynglen angaaer, da indfale
der dens Parretid uden al Tvivl i August-Maaned;
thi i September, ved Hunnens Ankomst under Landet,
er hun drægtig med en Unge af en Muses Størrelse;
samme føder hun sidst i Martii omtrent, og altsaa er
den Tid, da den er drægtig, at regne for 29 til 30
Uger. Det er ikke afgjort, hvor og hvorledes de par-
res. Grønlanderne ville sige, at have seet dem sam-
lede i aaben Søe, opreiste og vende Bug mod Bug,

H 3

hvil-

komme Syd fra og drage Nord paa, da passer dette sig
best paa den førstkommelte Flyttereise. Hvad og den
Beretning angaaer om Eskibenes Robbesfangst paa Jisen
ved Spitsbergen til samme Tid, da nægter jeg vel ikke
Egen, men har selv anført dette oven for; alligevel
troer jeg ikke, det bør drages saavidt, at disse paa østre
Siden af Grønland foresundne Sæle skulde just være
komne fra den vestre Side did, thi de kunne jo deels
være saadanne, som ellers opholdt sig under Østerbygden,
deels og under Spitsbergens Land selv. At Eskibene et
til samme Tid skulde see Sæle i den fri Søe, taaler og
Undtagelse; thi paa min Overreise til Grønland saae jeg
Sæle, saavel i fri Søe, som paa Driv-Jisen, hvilke
lode til at være af dette Slags; og 2de af Friderichs
haab-Districts Grønlandere, som i April-Maaned 1772
loofede et Eskib. til Godhaab, have forsikret mig, at de
ogsaa saae Sæle i det vilde Hav, saa langt ude, at Land
ei kunde sines. Desuden skye glerne Strat-Davis-Fah-
terne Jisen saameget mueligt, og derover desmindre waane
traffe Sælene.

Polken Stilling og Kionkiendenes Sted gjør rimelig; ikke desmindre skeer Parringen. saaielden i Menneskers Paasyn, at nogle saa Gronlænderes Udsagn ikke kan være Borgen nok herfor; jeg har derfor anført dens Bortfabrt i Julii-Maaned, som en Bifølge af den Kølighed, den søger i Parretiden, om ikke paa Jisen selv, saa dog imellem Driv-Jisen; og dette sidste skulde jeg snarest troe, thi, naar Driv-Jisen ligger saaledes under Landet, at Sælhuuden ei kommer bort (som oven for er anmærket), bliver den alligevel drægtig, uden at træffes paa Jisen. Det er heistrimeligt, at een Han parrer sig i Hæng med flere Hunner, da man ei kan mærke nogen besynderlig Fortrolighed imellem 2 og 2, men gierne hele Flokke følges ad. Ingen uden de fuldvorne (Arårsoit) ere yngledygtige; i det ringeste findes aldrig nogen halvvoxen Hun drægtig; dette maae være Aarsagen, hvi man i de store Flokke finder meest fuldvorne; derimod er det meget rart, at en fuldvoren findes udrægtig. Af det anførte sees, at den yngler kun eengang om Aaret. Den føder almindelig kun een Unge, dog skeer det megetielden, at man finder Tvillinger hos den; dette har jeg kun eengang truffen at see i al den Tid, jeg var i Landet, og disse Tvillinger laae saaledes i Moderen, at hvers Hoved vendte til den andens Bag, og saaledes i Fødselen maae følge, sin Forgjænger i Hælene. Hver den føder sine Unger, kan man ei endnu vist bestemme, men saa meget ved man, at den paa samme Tid fabrer Bester

ud

ud fra Landet, hvor den ventelig paa Driv-Iis, noget til Sees, aflægger sin Byrde; at det ei heller kan være saa meget langt borte, ſkulde man slutte deraf, at nogle Hunner efter ſaa Dages Forløb komme til Lands igjen, have da ſedt deres Unger og have Die i deres Patter; ſaadan en kalde Grønlanderne Erni-
nærkſoak 3: den ſtore, ſom har født. Man ſkulde heraf ſnart slutte, at hun ei gav Ungen længe Die, ſiden hun ſaa ſnart forlader den; men det kan og være mueligt, at Ungen ei er ſaa langt borte, hun jo det Dag igjen kan indhente ſamme; da ogsaa ikke alle Hunner komme tilbage ſaa haſtig, ſaa kunne maaskee de, der komme, have miſtet deres Unger af Kulde eller af Seedyr, og andre derfor længere give dem Die, end det tænkes; men, naar de omſider i May komme tilbage, ſaavelſom Ungerne, da mærkes ei mere til nogen Die, ſaa at Ungen i det heieſte ei kan patte over een Maaned. Hvorledes den i Søen bringer Ungen med ſig, veed jeg ikke at beſtemme; nogle Skribentere vilde foregive, at Sælene fører Ungen med ſig paa Ryggen, andre i Munden, hvilket jeg aldrig har hørt af Grøn-
lænderne eller mærket noget til; men jeg troer hellere, at den efter nogle Dages Ophold paa Iiſen, hvor den venteligſt taber ſin ferſte Laad, maae ſvømme ved Siden af Moderen, hvortil den jo har alle fornødne Redſkaber.

Dens Føde er alle Slags Fiſke, ſaaſom: Torſk (Gadus Callarias, Morrhua og Barbatuſ); Rodfiſk

(Perea Norvegica); Hellefisk (Pleuronectes Hippoglossus og Cynoglossus); Ulker (Cottus Scarpus); Sild (Clupea Harengus og Enorasicolus), men allermeest Lodder (Salmo Arcticus), hvis Stimer den efterjager meget ivrig, som sin største Delicatsse. Krabber (Cancer Araneus og Opilio ⁵¹); Reger (Cancer Squilla), og andre See-Insekter forekomme og ofte i dens Mave; derimod finder man ei, at den efterfølger andre større Sæedyr, skient den kunde synes at have Baaben dertil i sine gode Tænder.

Men selv har den en skrækkelig Fiende i et Slags hvalartet Tandfisk, som Grønlanderne kalde Ardluk, og er de Norskes Stauchhynning eller Kobbeherre ⁵²) og min Physeter Microps ⁵³). Denne hugger Sælen i Livet med sine segelkrumme Tænder, og i en Hast faaer Bugt med den; den er ogsaa en hurtigere Svømmer, end Sælen, derfor besfarligere, og Svartsiden flyer for den, enten i Jisfjeldernes Skofter (hvor den da let i sin frygtsumme Tilstand kan fanges af Mennesker), eller tæt under Landet, hvor Tandfisken formodentlig grundt Vande ei kan følge den, eller og, om

Tænde

⁵¹) Mejer-Krabben, som jeg har beskrevet udsørlig i det Danske Vidensk. Selsk. Skrift. Nye Saml. III. Deel p. 181 hvilken ellers i min Fauna p. 234 hedder C. Phalangium.

⁵²) Strøms Søndm. I. p. 298. 299.

⁵³) Fauna Grönl. Spec. 27

Tandfiften opholder ſig længe i den Egn, da forlader Svartsiden ganſke ſamme, ved at ſøge Gienvei mellem ſmaa Sund. Undertiden fanges ſaadanne Sæle, der have været i Tandfiſtens Tænder; iblant andre har jeg iſær lagt Mærke til een, ſom havde en Skramme tværs over Ryggen drøbt ind i Spættet, og var ligesom flovet, men fordi det ei havde naaet Kiedet, ſaa var den ſluppen derfra med Livet, og allerede et Stykke deraf igien tillægt. Grønlanderne fange derfor kun ſaa Svartsider, hvor Tandfiften længe opholder ſig, thi den gier gjerne reent Bord, enten ved at fordrive eller opæde dem, i hvor meget end Sælene anvende deres Suedighed for at undgaae. Man har Exempel paa, at flere Svartsider toge deres Tilflugt paa en Fiſkroſe, men Tandfiſtene anvendte al Liſt og Styrke for at faae dem i Vandet igien, hvilket lykkedes omfider derved, at flere med forenede Kræfter opleſtede Fiſkroſtet paa den ene Side med deres Rygge, hvorved de valtede Sælene af paa den anden Side, og ſiden desletters fik dem i deres Vold. Formaaer den ikke altid dette, ſaa holder den ſig ſtille under Fiſkroſten, for at giere Sælen tryk, og derved lokke den i Vandet. Foruden denne, ſom den farligſte, har Svartsiden endnu en anden Fiende i Hvidbjørnen (*Urfus maritimus*)¹⁴⁾ at drages med, da denne opholder ſig paa Driv-Fiſen, og iſær overrumpler Sælene,

¹⁴⁾ Fauna Grönl. Spec. 13.

lene, naar de sove. Havfalten (Squalus Carcharias) er ei heller at lide paa, især hvad de unge Sæle angaaer, thi man seer den tit nærme sig dem, naar de ligge rolig i Vandet; men især efterføtter den de allerrede dræbte Sæle, og paa Vandet flydende Aadsler, da den ofte borttager for en Grønlanders Næse det, han har fanget.

Svartsidens Fangst skeer af Grønlanderne paa adskillige Maader:

1. Fornemmelig med Harpuun-Pilen, som skielner fra de andre Pile derved, at en løs Harpuun (Tûkak) sættes paa Enden af en Harpuunstok (Erneinek eller Unak) som kan kun udkaftes paa kort Vei, og ved Harpunen er fœiet en Kobberem eller Liine (Allek), hvilken ligger ordentlig, som et Skibstov opvunden paa en liden Stillats, kaldet Kajak-Stoel (Assellut), for ved Fangeren paa hans lille Baad (Kajak), og en Ende af Liinen gaaer bag ud forenat med en opblæst Kobbeblære (Auatak), der ligger fæstet paa Baadens Bagdeel. Naar man ellers ud- drager paa denne Fangst, maae man være forsynet med mere Tilbehør, især Lenke (Angoviak), Purre (Kapput) og Bupere-Toi (Kallivit), hvilket under eet med alle andre Pile-Redskaber kaldes Sakotit. Man søger til den Ende enten Sælene i aaben See, eller og paa Driv-Tisen. Skeer det i aaben See, da fæhrer Fangeren ud i

sin

sin Mandfolkebaad, der rummer kun et eenligt Menneſke, og kaldes Kajak, hvorpaa han har beſtet alle ſine Fange-Medſkaber, .og ſeget da eet eller andet Sted i Havet at lure ſig paa Sælene, hvilken Fangemaade kaldes Kamma-vok ⁵⁵). De ſahre vel flere ſamlede fra Landet af, men, naar de komme paa de Steder, hvor Sælene gives, iſær naar de ſaae at ſee nogen ſtikke Hovedet op af Vandet, ſaa ſpredeſ de ad, for ei at være hinanden i Veien, dog gierne ſaaledes, at de kunne ſee hinanden og ſaae Hielp i Tilfælde; nogle ſaa Bovehaſſe og Særſindede maae dog undtages herfra, der, ſtolende paa ſig ſelv, ſege langt bort fra de andre. Hver holder ſig nu ſtille paa ſin Plads og venter Sælens Opkomſt af Vandet. Er det Soelſkin, ſaa holder man ſig i Solen, da Sælen, ved at ſee imod Solen, ei let bliver een vaer. Er det Blæſt, ſaa holder man ſig under

⁵⁵) Dette Ord behøver man ikke at give ſaa ſarlig en Bemærkelse, ſom Cranz l. c. p. 204, ved at derivere det af Kamnipok p: udſlukkes, fordi Fangerens Liv ſtaaer i Bove, og kan ſaa let udſlukkes, ſom et Lys, (hvilket han vel har laant af det Grønlandske Lexicon p. 63, hvor det ſamme ſigee) thi Ordet bruges og om ſaadanne Efterſættelser, endog til Lands, hvor ingen Fare er, og betydes i Almindelighed at være paa Luur eller Udſik eſteer noget; jeg ſkulde ſnarere derivere det af Kamina, uds.

der Binden, for ei at giøre for megen Allarm. Saameget som udfordres at røre Naren, skeer og saa net og lemsældig, at neppe nogen End deraf høres, hvori Grønlanderne ere store Mestere. Naar da en Sælhund stikker op, saa giver man agt paa dens Manerer, for deraf at slutte, hvorvidt man kan giøre sig noget Haab om den, og hvorledes at antaste den. Er den tung, saa stræber man kun af al Magt at komme den ganske nær, for ei at slaae Feil, og det eneste som er at iagttage, bliver, at hverken Nareslag eller Baadens Fremskriden gier betydelig Allarm, hvorved Sælhunden kunde styres i sin Roe, men til dette udfordres ikke liden Behændighed og Øvelse, deels med lange og dybe Nareslag, deels og ved at skutte Baaden frem med Kroppen selv; mange ere herpaa saa udlærte, at de kunne faae Sælhunden paa Siden af Baaden uden at den mærker dem. Er den derimod af de vaersomme, der seer sig omkring, saa har det større Vanskelighed, dog taber man ei alt Haab, men passer paa, naar den dukker Hovedet under Vandet, og skynder sig da fort; naar Hovedet derimod er oven for Vandet, holder man sig stille og bukker sig ned, eller lægger sig tilbage paa Baaden, for at anses som noget dødt drivende paa Vandet; man kommer den da ei saa nær, som i første Fald,
men

men maate slaae Pilen efter den saa langt fra, som Kobberemmen kan række. Buldrer Sælhunden sig i Vandet, og er i sin legende Forvirring, da den af og til seer paa Fangeren, saa sloiter denne med Munden fot at giere den mere trng, thi den lurer da derefter; skulde den alligevel dukke under, serend man kommer den skudnær, saa giver man ved Dufningen agt paa, hvorhen den stiler sin Kaas, flytter sig lidt, og seer sig idelig omkring efter det Sted, hvor den igien kommer op, og saadant mere, som vilde blive for vidtløstig her at opregne. Naar man da endelig paa een eller anden Maade er kommen den skudnær, kaster man Harpunestokken efter den, hvorpaa tilforn Harpunen er bestet, og Liinen følger med, som ellers laae opvunden paa Kajak-Stolen; da Harpunen har Modhager, saa viser det sig strax, om Sælen er truffen eller ei, thi Sælen kan i første Fald ikke let slippe den, men maate trække mere og mere af Liinen ud; her bliver da ingen Tid at give bort, men Fangeren, som seer Sælen truffen, maate strax kaste Blaren af Baaden, da den ellers, naar Liinen var udloben, vilde af Sælen med Vold tilrykkes, og Baaden derover let kandre, hvilket og kunde skee, naar Liinen kom i Urede og snoedes om et eller andet Sted paa Baaden. I disse adde Henseender

maate

maa en Grønlander ofte ſætte Livet til, thi ſaaer Sælhunden ham ferſt paa Slæbetog med ſig, og ingen anden Fanger er i Nærværelſen, ſom kan komme til Hielp, da bliver ſielden Biedning for ham; men ſlipper han Blæren got, og Riinen udløber uden at komme i Urede, da er den ſtorſte Fare forbi; dog træffer man undertiden for ſaa modig en Sælhund, at den vnder ſig mod den tynde Skindbaad, og bider Hul derpaa, hvorover Fangeren ſtaaer Fare at ſynke. Det kan derfor i flere Henſeender kaldes en farlig Fangſt, hvilken mange Grønlandere og ikke uden Betænkelighed drifter ſig til. Gaaer den truſne Sælhund Blæren paa Slæbetog, hvilken den ſielden formaaer at trække under Vandet, ſaa giver man agt paa, hvor Blæren ſtiler hen, forfølger den did, og ved Venſen ſøger at ſaae den ganſke dræbt; thi Venſen har ingen Modhage, men glider ud af Saaret og ſtyder op igien, ſaa ofte man ſlaaer den i Sælen, og for diſſe idelige Saar maae den omſider give Kiøb, da den tillige mattes ved at ſlæbe paa den ſtore opblæſte Blære; naar man endelig kommer den ganſke nær, ſaa giver man den ſit ſidſte Baneſaar med et kuyt Næveſlag over Sunden, der ſtrax bringer den i Daanelſe; ja man ſtikker den vel og med Purren, om det ſkulde gøres fornødent. Nu forteier man den for at ſlæbes hjem:

hiem: Først stopper man alle Saarene med Træproppe, at Blodet ei skal løbe bort til Spilde (thi ogsaa det har sin Nytte) og med det samme opblæser den imellem Hud og Kied, for desbedre at stude op. Et Sælhundet kun liden, saa lægger man den bag paa Baaden, forsynet omtrent ved Navlen med en liden Blære at svømme op ved, om den skulde falde af; men er Sælhundet stor, saa maae man slæbe den i Vandet ved Siden af Baaden, og have saa stor en Blære ved den, at man uden Fare kunde slippe den fra sig, isald man skulde see nok en Sæl at søge efter; fager man flere fangne, saa hæfter man dem til de forrige, og en lykkelig Fangter kan saaledes slæbe hiem med 4 à 5 Sæle paa een gang.

Naar der er Drivis noget fra Landet, hvorpaa man kan formode Sælene opkrøbne, saa søger man til samme, og efterleder imellem Iisflaggene, hvor man da undertiden kan træffe hele Flokke Svartsider særdeles trygge, og ikke sielden sovende. Man staaer da af Baaden op paa Driv:Jisen, og søger hen til disse Sæl: Flokke, stielser sig paa dem, og med mindre Fare, end i Søen, harpuneter og lenker een efter en anden, hvorved man ofte gier rig Fangst. Denne Maade kaldes Kaklimarsfulliarpok 3: søger Soedyt, som ligge paa Jisen opkrøbne.

Naar

Naar Svartsiden flyr for Landfisken, (hvilket især skeer mod Vinteren) og derefter kommer tæt under Landet, da gives visse smale Sunde, giennem hvilke den søger Udgang og Frelse, men som i Ebbetiden blive tørre; derved søger man at faae de frygtagtige Sæle opbrevne paa Land, da mange Fangere med deres smaa Baade samlede ved Hujen og Kaaben, samt Piasken i Vandet, ængste den saa længe, at den gaaer i Land, ja dette skeer endog undertiden blot for at undgaae Landfisken. Naar den da er kommen paa Landet, stiger man af Baadene, og forfølger den med Harpun-Pilen og Lenken, indtil man faaer den dræbt, hvilket der kan skee uden Fare. Denne Fangemaade kaldes Kakkirlarpok 3: driver paa Land.

Paa den Tid, naar Svartsiderne i store Stimer forfølge Lodderne langs ved Strandbredden, kan man og nogle Steder, hvor Strandbredden dertil er beqvem, staae paa Landet, og harpunere dem, og siden slaae dem paa Land. Dette skeer og fra den faste Is i Fiordene, naar de i store Stimer opholde sig i Jisvaagerne: Saadan en Sæl kaldes Særpsak, og Fangemaaden Særpslarpok 3: efter sætter Sødyr i Jisvaagerne.

2. Steldnere fanges denne Art med Kastepilen, kaldet Akligak, som er en let Pjil med en lidet Blære

Blære paa Siden af Træet, i hvilket den egentlige Piil med Blodhager er sat, og formedelst et Kastetræe kan kastes ud i en temmelig Frastrand. Dette skeer undertiden af en eenlig Fanger, som uformodentlig kan træffe en Svarside i den Frastrand, at han ei kan række den med Harpuunpilen, men vel med Kastepilen, hvilket da kaldes Agligarpok, og han beholder Sælen for sig ene. Men naar man ordentlig vil efterrette Sælen med Kastepiil, da skeer det af flere Fungere i-Følge, hvilket kaldes Mallerforpok: forfølger, og har megen Lighed med Klappejagt; thi saasnart man seer en Sælhund pippe frem af Vandet, begynder det hele Følge af Fungere at raabe og huje af fuld Hals, slaae paa deres Baade, stikke Enden af deres Aarer ned i Vandet, og skrige huult ved dem, at det kan lyde under Vandet, og saadant mere, for at forstrække Sælhunden, at den luden atffaae trukken ret Lust skal gaae under og deshaftigere igien komme op; saaledes bliver man ved at forfølge den, saasnart man seer den igien komme op, og den maae derover blive mere og mere stakaandet og udmattet; man glemmer da ei heller at kaste Pilen efter den, som og engang omfider træffer; denne har Sælen ont ved at faae med sig under Vandet, formedelst den vedhængende Blære, og i det den stræber at faae den

les, faaer den flere af samme Slags i sig, og
 maae da give Kjøb. Paa denne Maade fanges
 helst Ungerne, naar de i May-Maaned unlig
 ere komne under Landet, thi de større, og især
 de fuldvorne, ere ei saa lette at faae udmattede,
 og kunde snart undlebe med en saa liden Piil,
 som da gik forloren. Hvad man paa denne
 Fangst faaer, kan, efter de Grønlandske Ved-
 tægter, ingen beholde for sig selv ene, men skal
 deles imellem alle, som have været med; den,
 som har flaaet den første Piil i den, slæber den
 vel til sig og fortæier den med en kort Rem un-
 der Hagen, men leverer den derpaa fra sig til de
 andre for at flaae og dele den; ham tilkommer
 da Hovedet, Brystet og det hele Skind, som
 og aldrig bliver ham nægtet; Resten deles imel-
 lem de øvrige, ikke just i lige Dele, thi de som
 ere den nærmest, passe at faae Bovenen og Bag-
 ferdingerne, der udgiøre kun 4 hele Stykker,
 og blive ei deelt videre, de andre maae da nøies
 med eet eller flere Ribbeen eller Rygkeed, eller
 og noget af Indvoldene, ja, ere de mange, da
 faae de undseeligste eller yngste ofte slet intet,
 dermed de og gierne lade sig nøie. Det gaaer
 overhovedet ganske fredelig til ved denne De-
 ling, og stelden bryder det ud til saadan Hidsig-
 hed, at man skulde flaaes om Byttet; i det
 høieste kan man mundhugges lidt, især naar

stærke.

IV. Om de Grønlandſke Sæle. 131

ſtarke og ſtolte Grønlandere ville ſtøde en Etakkel af deres Landsmænd til Side, men denne viger hellere, end han ſkulde udsætte ſig for det værre. Meget ſielden treffer det ind, at den, ſom ſlog den første Puil i Sælen, tør være ſaa modig at trække den heel til ſig, iſær naar han vil have Skindet ubekſkaaret og bruge det til en Kobbeblære; de andre tie da vel dertil, men ſaae ham ſiden paa Munde.

3. Med Boſſe (Auleit) har man og begyndt at efterſætte denne, ſaavelſom andre Sæl-Arter. Thi, ſiden Boſſen blev betiendt i Grønland og kunde ſaaes ved Handelen, bruges den og af Indbyggerne ei allene til Lands, men og til Vands, ſkient i ingen Henſeende med ſynderlig Fordeel, thi man fordriver flere Dyr, end man dræber, og dræber flere, end man ſaaer. Man lægger ſig til den Ende paa Luur efter Sælhundene ved ange Sunde, hvor de flokkeviis pleie at fahre igiennem paa deres Flyttereiſer, eller og paa de Steder, hvor Sælen under Landet pleier at forfølge Lodde-Stimerne, eller og man oppaffer den paa Iiſen, og ſkyder, naar man ſeer den frempippe i Iiſvaagerne; undertiden kryber en Grønlander ogſaa op paa en Iiſſkroſe ud til Søes i Vente, at en Sæl ſkulde opkomme i Nærværelſen deraf, ſom han da kunde ſaae paa Skud. Ved alle diſſe Leiligheder

heder paſſer man at ſkyde den i Hovedet; deels at den ei ſkal døe i en studs, men have ſaa meget Liv, at man imidlertid kan med ſin Baad og andre Pile komme til den, thi deet den ſtrax ved et Skud, ſom i Livet gier ſtor Abning for Luſtens Udfahrt, da pleier den gierne at ſynke, før man kommer den nær; deels og for at gjøre den ſvimmel, at den ei ſkal kunne beſinde ſig paa at ſøge under Jiſen eller til Bunden, at bide ſig faſt i Larre-Redderne, hvortil den ſkal være tilbeiclig, naar den mærket ſig dødelig ſkudt, og i begge Tilfælde miſtede man da ſit Bytte.

4. Med Garn (Karklut) har man ogsaa nu af Colo-niſterne lært at fange Sælhunde, hvilken Maade iſær bruges i de nordlige Diſtricter, da man ſætter Garnene i ſmale Sunde under Landet, eller og under Jiſen, og ſkal dermed undertiden gjøre god Fangſt ⁵⁶).

Det er ellers og bekiendt, at de ſaa kaldte Rob-benſlagere under Spitsbergen gier god Fangſt iſær af dette Slags Sælhunde, naar de treffe dem i Hobetal liggende paa Driv-Jiſen, og kunne komme dem ſaa nær,

⁵⁶) Thi i andre Lande har man ſar vidſt at fange den med Garn, ſom ſees af Strøms Sødm. 2. Deel p. 45. Eggert Olafſens Reife glennem Jiſland p. 531. 704. Mohrs Jiſl. Naturh. p. 3. og flere Skrifter.

IV. Om de Grønlandske Sæle. 133

nær, at de med Kæller kunne slaæ dem over Næsen, og saaledes dræbe dem for Føde ⁵⁷).

Jeg har tilforn erindret, at Sælhunden er til sterste Nytte for Grønlanderne, ja den kan i visse Maader kaldes dem uundværlig, og dette gielder især om Svartsiden. De vide og at giøre sig den saa nyttig, som nogenlunde mueligt. Intet af den kastes bort, uden Skarnet af Tarmene, Haarene og nogle af Benene, da det øvrige bruges deels til Spise, deels til at brænde, deels til Klæder og Baadebetrak, med mere. Jeg vil søge at vise, hvad hver Deel især bruges til, at man des indeligere kan indsee, hvor stor Nytte der kan drages af et eneste Slags Dyr.

1. Kiødet er for Grønlanderne en kraftig Spise.

De spise det enten kogt, stekt eller torret. Naar man koger det, da skeer det i fersk Vand, blandet med lidt Sævand. Dette gaaer ikke just saa reentlig til; thi, om det end har ligget paa Jorden, og er temmelig besudlet, saa skraber man kun lidt uden af og undertiden stek intet; man lader det ei heller koge saa længe, til det slipper Benene, men spiser det gjerne halvkogt, og vil man have det snart færdigt, kornes lidt

J 3

Spæl

⁵⁷) Den egentlige Maade kan efterlæses i Adlungs Gesch. der Nordostl. Schif. I. c. (Martens Spiteb. I. c.) Pomares alm. Naturh. VII. p. 17. Olavii oecon. Reise giennem Jisland p. 11. 12.

Spæk iblant. Enlt kalder jeg det Kied, Grøn-
 lænderne henlægge, til det bliver halvraadent,
 ja undertiden næsten raadent og stinkende, thi
 fielden er det saa slet, at de skulde kaste det reent
 bort. For at faae det saaledes, lægges det om
 Sommeren hen i Spæk-Gravene og bedækkes
 lidet med Spæk, eller man og lader Spækket
 sidde paa, og det bliver da hastig moert; men
 om Vinteren gaaer det ikke saa let til, da det
 gierne fryser og saaledes hevares fra Fordærvel-
 sen, derfor har man dybe Forraads-Grave i
 Jorden, til hvis underste Frost en ei saa snart
 trænger, hvad da ligger underst, bliver først
 moert; vil man snarere have det færdig, da
 lægges det inde i Huset under forreste Bræ. En
 heel Sølhund, saaledes tillavet, er dem den
 nypperste Ret at fremlægge for fremmede Gæster,
 og især naar den har været frossen, efterat den
 fik sin Mærhed, bliver anset for den største
 Delicatess. Dette syltede eller halvraadne
 Kied kalder man Mikkiak, hvilket Navn og
 bruges til Fiske af samme Beskaffenhed. Tør-
 ret Kied kaldes Nivko; for at faae det tørt,
 skæres det ud i flade Skiver, saavidt skee kan
 formedelst Benene, dem man lader sidde, og
 det lægges da paa nøgne Steenklipper i Solen
 og Vinden om Sommeren; man lader og lidet
 Spæk sidde ved, som kan giøre det lækkert, og
 har

har siden sigt vindtørret Kied til Winter-Forraad, hvoraf de gode Huusholdere pleie om Sommeren at indsamle saa meget, som muligt. Man bruger ellers ogsaa baade tørret og kogt Kied tilligemed Spæk syltet paa Poser, gjorte af Sælhundemaver, der siden spises saaledes, og kaldes Akkuglit 3: Blandinger.

2. Farnene enten spises eller bruges til Bindover og Klæder. Vil man spise dem, da kniber man strax Skarvet af dem imellem sine Fingre, som igientages 2de gange, og sidste gang efterskyldes de, dog krænges de ei, saa det ikke just gaaer saa reentlig til; de spises da kogt, eller syltede, til hvilken Ende de indsvøbes i Spæk, eller og de tørres, og dertil sættes ved at slaae Kieder paa dem i Rad efter hinanden, hvortil de Grønlandske Fremtintre ere ret behændige, siden bruges de og til Blanding i Spækposerne. Vil man have andet Brug af Farnene, da maae de forud beredes; man lægger nemlig de nye Farn nogle Dage indsvøbt i Spæk, gumler dem siden imellem sine Tænder for at affkalle den yderste og inderste laskede Beklædning, saa allene den fine Mellemhud bliver tilovers, og for at naae dette Niemeed des lettere, eser man smeltet Tran inden i dem; naar da alt det laskede er afgumlet, lægger man dem i Sæevand at stivnes, siden oppuster man dem og hænger dem ud

at tørres, og om Winteren udspiler dem paa Sneen for at blive hvide og klare; derpaa de flækkes ad og siden oprulles i runde Ruller tæt paa hinanden, og forvares til sit Brug. Saa-danne tilberedte Larme bruges deels til Windver, deels til Forhæng i Telt, da de i begge Tilfælde tiene til Lysning formedelst Dagens Gjennemskinn, dog ere de aldrig saa klare som Glasvindver, deels bruge og Mandfolkene dem til et vist Slags Overklæder, kaldet Larme-Pelt, (Kapisek), hvilke de bruge over deres Fugleham-Peltse, for at holde Vandet fra samme, naar de ere til Sees; thi, om end Larme-Peltsen bliver vaad, trækker dog Vandet ikke igiennem. Men, da til saadant Brug flere Larmestrimler maae synes jevnslides ved hinanden, ere de meget brøstfældige og maae jevnlig flækkes paa.

3. Svælget bruges ligesom Larmene til Windver og Klæder, da en Overkiøle af dette Slags kaldes Ikiak; men der er nogen Forskiel i Tilberedningen, thi man affkaver her kun den yderste Beklædning med sine Lænder, da den inderste er lasket, siden flækkes Svælget ad, som i sig selv er dobbelt, og af eet faaer man saaledes 2de, som lægges i Bled i Urin, og siden udspiles paa et Stykke Træ at tørres. Til Windver foretrækker man Svælget for Larmene, da det

er

er ſtærkere til at modſtaa Winterſtormene, men derimod vil man hellere have Larmene til Forhæng i Telte, ſaaſom de ere tyndere og mere giennemſigtige. Man bruger og Svælget til den liden Blære paa Siden af Kaſte-Pilen (Anatâckſak), men det maae da, naar det er affævet, lægges i blod i Søevand, og ſiden opblæſes for at blive tørret uden at flækkes.

4. Maveu enten ſpiſes, ligesom Larmene, eller man bruger den til at fylde Spæk, Blod, Krælebar (Empetrum nigrum), Cochleare, Angelica &c. udi, i Stedet for Poſer, til hvilken Ende man opløſer den og ſtærker Fænger i dens fiødagtige Beklædning. Man bruger den og til Buxere-Blære (Anatâurfak), da den forſt baade ud- og indvendig maae med en Kvist ſtilles ved alt det fiødagtige og laſtede, ſiden lægges i Søevand, opblæſes og tørres ligesom Svælget.

5. Hjertet, Nyrerne og Milten bruges ligesom Riødet.

6. Ligefaa Leveren, men denne ſpiſes og raa med Spæk til, ſaa friff, ſom den kommer af Sælhunden. Denne er gjerne Mandſolkenes Ret, naar de komme hjem fra Fængſt, da den ſtrax rækkes dem af den fangne Sæl; Qvindſolkene ere ei heller meget for at gjøre dem Sælſkab heri. Den ſpiſes ellers og froſſen raa.

7. Lungen bruges og som Kiødet, men den har endnu en Nytte, at man kan opløse den, og fylde den med Sølhundens Blod til Vinter-Forraad.

8. Blodet koges blandet med Esevand, og saaledes enten søbes som Suppe, eller man lader det fryse om Vinteren, og da spiser det med mere Behag, eller og man ruller det kogte og storknede Blod i runde Kugler, og tørrer dem i Solen, hvilke giemmes til en mere trang Tid, at spises som Brød med lidt Spæk til som Suul, men Grønlænderne ſtjotte ellers ei meget om denne Ret. Det Blod, man har gient i den opløste Lunge, eller i ſmaaſte Mave-Poſer, ſpiſer man om Vinteren, ſaaledes ſom det findes, hvet ſtatkende, og bruger det, ſom en Dnyppelſe, at dnypp Roſentøden (*Rhodiola roſea*) i. Det kogte Blod bruges ogſaa til at blande imellem Krælebær og ſpiſes ſom en Bi-ret. Endelig bruger man og det ſtiffe Blod til at beſtrnge Kiødsiden paa ſorte Skind og Solle-Skind med, ſaavelſom Kajak-Skindene, naar de nylig ere trukkne over Kajakken; thi naar dette Blod indterres, er det ſom et Forebnygningsmiddel, der hindrer alle diſſe Skind fra at blive ſnart giennemtrukne af Vand.

9. Af Benene bruges Ribbenene til Spiler at udfriſte Skind med paa Marken, ſaavelſom Skind-
betræk-

berrækket i Husene om Vinteren, saa og at gjøre Nagler af til et og andet Træ-Kedskabs Been-Beslag. Skulderbladet bruge Qvindfolkene i Stedet for Spade eller Skrabe ved Huusbygning og Reengjørelse. Naar Sælhunden har smukt hvidt Been (som er sielden) saa bruges det og til smaae Knappe ved Fangernes Fange-Liiner, Duxere-Kedskaber ic., saa og paa deres Band-Klæders Snore-Kemmer; Lænderne ere dog til saadant Brug meest tjenlige, naar de ikke ere hule.

10. Seenerne trækker man af Halen, Baglallerne og Forbovene, skiller dem ved det vedhængende Kied, udspiler og tørrer dem, da de siden bruges i Stedet for Trøad til al Slags Syning. Til den Ende flækker man de tørre Seener, og bruger dem enten enkelte, eller flattede, hver til sit Brug. Dog er den Seenetraad, man faaer af dette Slags Sæle, neppe tilstrækkelig til Huusbehov, og holdes for det ringeste Slags Seenetraad, da den er kun saa kort, og ei saa fin eller stærk som anden.

11. Spækket bruges først og fornemmelig til at brænde i deres Lamper, deels til Varme, deels til Lysning, og deels at koge over, til hvilket Brug man enten tigger og igien udspytter det i Lampen (som er gierne de gamle Kiellingers Forsætning) eller fylder det paa Mave-Poser, saa
at

at det der smelter af sig selv, og bliver meest uden Grever, men tillige stinkende; eller og man smelter det over Ilden, hvorved faaes flere Grever, og ondeel gaaer til Spilde; om Vinteren, naar det er froffen, støder man det paa en Steen, og siden opkraber det, hvilken Maade er den fordeelagtigste af alle, thi da gaaer mindst til Spilde, og Trannen bliver baade klar og uden Stank. Med Spæk, enten friskt eller smeltet, overstrnger man og sine Vaade og Telt-skind, for at bevare dem mod Soel og Regn. Man spiser og Spækket, enten friskt hængende ved Skindet, det man gumler med, eller og smeltet, dog meest til Dnyppelse for Krælebar, Blaabærblade (*Vaccinium uliginosum*) Angelica, Cochleare, og slikt, men aldrig i nogen Mængde. Endelig kommer man og noget Spæk i Madfiedelen, naar man vil have Mæden ha-slig mækt.

Denne Sælhunds Spæk er og et stort Formaal for Handelen, da man i den Tid, jeg var i Grønland, regnede et Fad Spæk for 2 Rdt. Middels-Priis ved Colonierne, og kunde love sig god Fordeel deraf i Fædrelandet, saasom det er saa tranrigt, som forommeldt. Grønlænderne affætte og deraf, saameget de kunne undvære, skjønt de undertiden faae det kun maadelig betalt. Naar det derhos mærkes,

at

at det meeste Sælspæk, der hiemsføres fra Colo-
nierne i Davids-Strædet, er af denne Art Sæls-
hunde, thi af de øvrige Arter bekommes det
hverken saa drøit eller i saadan Mængde; saa
og, at dette Slags udgjør den største Deel af
det, Robbenslagerne hjembringe fra Spitsber-
gen; saa indsees let; hvor stor Nytte denne
Sælart endog blot med sit Spæk bringer Ind-
byggere og Udlændinge.

12. Det samme kan og gælde om dens Skind, der
beredes paa forskjellige Maader, hver med sin
Benævnelse og til sit Brug. Det første
Slags er

a) Haariskind (Merkolik), da Haarene sidde
endnu fast og ei blive affavede.

Disse beredes paa følgende Maade: Naar
Skindet er flaaet af Sælhunden, saa at Spæk-
ket er skilt deraf, bliver dog endnu paa Sids-
Siden noget tyndt og slimigt Spæk tilbage,
hvilket Qvindfolkene affave med deres Krum-
kniv (Ullo) meget net over et stykke Bret, der
staaer skraa for dem, hvilende paa 2 Been;
herved bliver Skindet tyndere og frie for Spæk-
ket. Af det affavede laver man en særdeles
Net, kaldet Mammit, da man tager det i
salt Vand, til det bliver ganske udkogt, siden
øser det op paa en Balke, hvor det størknes,
og seer ud som Vandelage (hvorfor og Colo-
nisterne

nisterne kalde det Grønlandsk Vandefage) men i sig selv er som et Eim, og bevrer som Gelee. Naar Skindet saaledes er ffævet, lægger man det i Urin-Ballien endeel af Dagen ⁵⁸⁾, for at betages alt det tranige, som endnu kunde være i Haarene; men denne Urin affkræbes siden med en Mussling-Skal, hvorpaa det lægges sammen mod Kied-Siden, og udhænges at blive tørt paa Haar-Siden. Endelig udspiles det, enten paa Marken om Sommeren, med Kied-Siden opvendt, hvortil bruges Sælhunde-Ribbeen eller smaae Pinde at udspile det med, i det disse stikkes i Jorden rundt omkring og giennem Skindets Rand; eller og det skeer om Vinteren i Husene under Loftet, imellem 4 lange Rækker over Bræden, med Kied-Siden nedvendt, hvortil bruges Seenetraad at udstramme det med til alle Sider omkring Rækkerne. Før det saaledes kan udspiles, maae man, for ei at fordærve Skindet, besne det om Randen med en Strimmel tykt Solle-Skind, hvori ere mange Huller, som Gænger for Epilerne eller Seenetraaden. Vil man have Kied-Siden blank (hvilket især

ud-

⁵⁸⁾ Ikke 24 Timer, som Cranz siger l. c. p. 218, 1. thi da vilde Haarene løsne, og man fik et andet Slags Skind deraf, som jeg siden vil melde om.

IV. Om de Grønlandske Sæle. 143

udfordres ved de Skind, der skulle bruges til Telt-Betræk eller afhændes ved Handelen), saa spiler man dem helst om Vinteren, og lader dem derfor ligge krompede og tørre fra Sommeren af, men siden, naar de skulle udspiles, igien blive lidt blødt. Saaledes ere da disse Slags Skind for det første beredte, men, naar man endelig vil føre dem i Brug, gjør man dem myge ved at gnide dem imellem Hænderne, bestænke dem lidt med Vand eller Urin, og rive dem med Pimpsteen eller en anden hvas Steen; thi man har hertil flere end eet Slags.

Haarskind af denne Sæart har forskielig Bruu, alt ligesom de ere store eller smaae. Af de Fuldrovnes Skind syer man sit indvendige Telt-Betræk, mange Skind jevnslides ved hinanden, enten med Haar-Siden indvendt eller og Kied-Siden; om denne er smul hvid, og saaledes den modsatte Side støder til Yder-Beklædningen, som giørne er af en anden Art Skind, efterdi Haar-Skindene ei due til at holde Vand ude. Nord paa Landet, hvor ei falder megen Regn, bruger man dog ogsaa dobbelt Haarskinds-Betræk til sine Telte, uden at have rette Vandskind uden paa, hvilket er da varmere; til et fuldsomment, dog enkelt, Telt-Betræk kan behøves 18 à 20 saadanne

danne Skind. Samme Skind-Betræk har man da og til Tæppeherie paa Huusvæggene om Vinteren. Man bruger og disse største Skind til Brixeskind oven paa Halmen, samt et Slags Underdyne at ligge paa, skient kun lidet blod, og næsten allene tienlig til at holde Halmen samlet. Af de middelmaadiges og mindstes Skind syes et Slags Mandfolke-Peltsse, kaldet Kappirek, og et Slags Fruentimmer-Peltsse, kaldet Illuitsok, da Haar-Siden i begge Tilfælde vende ind til den blotte Krop, uden at have Fuglehams-Peltsse eller andet derunder; og dette Slags Klæder, naar de ere nye eller nytoede, og brav hvide paa Riid-Siden, stikker ei saa slet af. De Fattige maae og betiene sig af dette Slags Skind til Buxer, og til et Slags Peltsse, kaldet Neirsek, som bruges med Haarene udvendt, og oven paa en Under-Pelts, men er just ei af de finulkfeste, naar de tages af denne Art. Man bruger ellers og dette Slags Skind til Strømper med Haarene vendte ind mod Benet, og til Handsker paa Landet med Haarene udvendte; ligesaa bruges de usødte Ungers Skind paa samme Maade tilberedte.

Det er og dette Slags Skind, hvormed man driver den største Handel ved Colonierne. Man gav i min Tid $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ Alen Hollandsk Tobak

Tobak for et Skind, eller lidt mere for de største, og naar man da vil regne efter, hvad saadant Skind gielder i Dannemark, vil man finde denne Handel særdeles fordeelagtig. Her og andenſteds i Europa bruges disse Skind især til Kuffertbetræk og Tobakspunge, og ere til første Brug de tienligste, saasom Haarene ligge saa glat an paa Skindet og holde des bedre Vandet ude, naar kun iagttages at lade dem vende ned ad Kufferten. Man vil og her paa, saavelsom paa de store sorte Sidesælcker, let kiende disse Skind iglen i Kuffertbetrækkene. De Grønlandſke Qvindſfolk vide meget net at ſye Tobakspunge heraf, saavelsom af andre Arters Skind, og blive hertil brugte af Smughandlerne; det kunde derfor blive en Næringsvei for dette arme Folkelag, som vel vilde bidrage sit til Landets Opkomst, naar saadanne, saavelsom flere syede Skindsager kunde sælges ved Colonierne, som jeg ikke veed endnu at ſkee, og, da Syelønnen ei kunde blive af Betydning, vilde saadanne Ting falde lettere, end naar de her ſkulde ſyes. Jeg henſtiller det derfor til nærmere Bedømmelse, om ſligt ikke fortiente Handels-Directionens eller maaskee Landhuusholdnings-Selskabets Opmærksomhed.

- b) Baade-Skind (Amiklak) er et andet Slags Skind, ſom ſaaes af denne Art, og hvortil kun bruges de ſterſte.

Diſſe beredes ſaaledes: Man lader lidet Spæk blive ſiddende paa Kied-Siden, ſammensuller derpaa Skindet, og henlægger det om Vinteren under For-Vriren i Huſet, eller om Sommeren i Spækhulen udfæt for Solen og tildækket med Spæk. Af Heden paa begge Steder løſnes Haar-Kemmen efter nogle Dages Forløb ²⁹⁾, ſaa at den ganſke kan affalles; derpaa bringer man den ud at tørres i Luften eller Solen, og de ere ſaa i Beredſkab til Brug, naar det paagielder. Man har 2de Slags Baade-Skind: det ene kaldes Igdlo-artak; da man ved Sælhundens Flaaning opriſter Skindet i en Skraallinie fra den ene Forbov til Baglalleu paa den anden Side, neden omkring ſamme og hen til Halen paa Ryggen, hvilket Slags beſt bruges til Kone-Baaden (Umiak) hvortil udfordres 14 à 20 Skind. Det andet kaldes Seekſinnægak, da man ved Flaaningen opriſter Skindet i en lige Linie langs efter Bugen, hvilket Slags beſt bruges til Mandſolke-Baaden (Kajak), hvortil udfordres

²⁹⁾ Nogle Uger, ſom Cranz ſiger l. c. p. 219, var alt for længe, og vilde viſt raadne Skindene.

IV. Om de Gronlandſke Sæle. 147

fordres 3 à 4 Skind; dog bruger man dem og gierne til Konebaad-Enderne; og Forſkiaklen mærkes ved Baadens Betrækning deri, at det ene Slags bedre end det andet lader ſig ſtrække og paſſe efter Baadens forſkiellige Bygning. Ved Beredningen maae det endnu tagttages, at Skindet ei bliver froſſen, thi da vil Haarremmen ei lettelig affkolde. Naar man omſider vil bruge et ſaadant Baad-Skind, ſaa maae det lægges i Blod nogle Dage i Stranden, indtil det bliver mygt nok til at kunne handles, ſiden ſkræbes det med Muſling-Skaller, bedæktes med Jord, og lidt efter lidt ſyer man af de i Forraad værende Skind ſaa mange ſammen; ſom udfordres til den Baad, der ſkal betræktes; denne Samling ſtrækkes derpaa uden over Baadens Træværk med Remmer ſaa ſtramt, ſom mueligt, paa det Skindet ikke ved Tøringen ſkal blive ſlapt; Remmerne bindes til den Ende inden om Baadens Træværk paa kryds og tværs, og paa Mandſolke-Baadene ſammensyes Skindene oven til, da Manden faaer kun en Abning i Midten at krybe ned i med Under-Kroppen; Qvindſolkene vide og meſterlig at komme Strækningen til Hielp ved at glide og ſlide i Skindet med deres Lænder; og man maae virkelig undre ſig over, at et Skind, der har

udstaaet' saa megen Giering og Blødning, kan derpaa være saa sejt at udholde en saa stor Spænding og Strækning, men dette viser, at Grønlænderen ved sin naturlige Opfinderskhed just har vidst at treffe den rette Tilberednings-Maade, samt hvorvidt et Menneske, ved at følge Naturens Vink, kan med saa og ringe Midler see sine Fornødenheder befordrede. Naat Baadene saaledes ere overtrukne, besstringes Sømmene især med gammelt sejt Spæk, der opsamles ved Spækgraverne, men hele Betrækket desuden med friskt Spæk eller afkogt Tran saa længe, til det sætter sig som en Glasfering uden paa, og det ene med det andet tie-ner til at holde Vandet ude og hærde Skindet derimod, hvorover og saadant Baade-Betræk ei trækker Vand eller bliver slapt, uden det alt for idelig bruges, og man maatte forsamme at fornøye dets Smørelse. De gamle aftagne Baade-Betræk pleier man at bruge til udvendige Telt-Betræk, som kaldes Uder-Skind eller Vand-Skind, da mange saadanne Baade-Betræk lægges som Tag oven paa hinanden, saa at det høieste er øverst, og det nederste underst, der gjør at Vandet løber ned og kan ei trænge ind til Under-Skindene. Til en fuldkommen stor Telt kan udfordres saadanne 6 Konebaad-Betræk. Naar disse Telt-Betræk
for

for Ælde sees uduelige til dette Brug, anvendes de til at lægges over Winterhusenes Tag, siden til Sildeposer og Solle-Flikke; ja i Hungerstid spises de. Ved Snyningen af et nyt Waade-Betræl bliver gierne nogle Stykker tilovers, af hvilke de mindste med Appetit spises af Snerfkerne, de større fikrerer man Remmer af til Roeremmer for Karerne i Konebaaden (i Stedet for Roetoller) eller og til andet Brug i Telt og Huns.

- c) Sorte Skind (Erisak) er et tredje Slags Skind, som ogsaa faaes af denne Sæl-*Art*, og helst af de middelmaadige og mindste. De kaldes saaledes, fordi Haarene ere afrykte, og den sorte Haarrem sidder blot.

Tilberedningen skeer saaledes: Naar de ere affavede paa Riød-Siden, ligesom Haar-Skindene, lægges de een Dags Tid i Urin-Ballien, indtil Haarene løsnes, da de siden tages op og Haarene afrykkes ved Hielp af en Kniv, saaledes, at dog Haarremmen bliver siddende. Derpaa udspiles og tørres de, ligesom Haar-Skindene ⁶⁰).

⁶⁰) Cranz tager feil, naar han l. c. p. 219 siger, at de beredes paa samme Waade, som Solle-Skind, hos hvilke dog er endeel Forskiel, som siden vil sees.

Saadanne Skinds Brug er forſkiellig; thi af dem ſyes Skoe og Støvler til begge Kien; ſaa og alle Mandfolkeneſ Sæklæder, ſom: Vandpeltſe, Halvpeltſe, Sævanter og Springpeltſe, til hvilket Brug de ere nypperlige, da de holde alt Vand ude, ſaalænge Haarremmen ei ſlides af; vel blive de af Regn og Sævand vaade og fugtige, men det trænger ikke igiennem til Underklæderne, de kunde derfor med ſterſte Fordeel bruges af alle Sæfolk; de, ſom ſahre paa Davids-Strædet, have og indſeet Nyttten, ſaavelſom Colonifterne i Grønland, og bruge dem hyppig paa deres Reiſer. Det maae og herved agtes, at, om de ſkulle holde Vand ude, da maae de ikke gnides eller muggiøres mellem Hænderne. Til et viſt Slags Mandpeltſe, kaldet Vandpeltſe (Ervak) ⁶¹⁾ muggiør man vel diſſe Skind før Sæningen, men de ere ei heller beſtemte til at holde Vand ude.

- d) Solle-Skind (Arrungeklak) er det ſierde Slags Skind, ſom ſaaes kun af de ſterſte Svartsider.

Til

⁶¹⁾ Et ſaa ganſke rigtig glør Erang l. c. No. 4. derte til et ſærſkilt Slags Skind, da man kan tage hver ſort Skind dertil.

IV. Om de Grønlandske Sæle. 151

Tilberedningen er forskiellig fra næstforegaaende deri, at de ikke affkaves paa Kied-Siden, paa det de kunde beholde noget Spæel ved sig, og blive tykkere; og, efterat Haarcne ere aftrukte, lægges de 3 à 4 Dage, og ofte længere, i ferskt Vand, helst rindende, at indtrækkes, hvormed Hensigten skal være, at de siden deslængere kunne modstaae Forraadnelse; nogle besmøre dem endnu paa Kied-Siden med Blod. Naar man vil bruge dem, lægges de forud i blød i Vand, for at kunne stifke i dem med Naalen.

Disse bruges til Soller i Skoe og Støvler, ere og temmelig tykke, stive og varigere, end man skulde tænke. Nord-paa Landet bruger man dem og i Stedet for de egentlige Baade-Skind. I Hungerstid spise Grønlanderne endog gamle forslidte Soller.

- e) Hvide Skind (Unnek), der seer ud som Pergament, er det feinte Slags Skind af Svartsiden, og faaes baade af store og smaae.

Man bereder dem paa denne Maade: Naar man har affkavet Kied-Siden, blive de, som Baade-Skind, henlagte at tabe Haarcne tilligemed Haarremmen, hvorved da den underliggende hvide Marv kommer tilsynne; de hænges derpaa ud til Tørring, og om Vintren paa Sneen blive de ligesom blegede, og

iden, efter en liden Befugtning og Gnidning, udspilte, hvorved de i Udstrækningen blive endnu hvidere og ofte meget smukke ⁶²).

Uf disse Skind synes til begge Kiøn hvide Stats-Støvler og Skoe, der lade dem smukt. Mandfolkene lade sig og deraf giøre et Slags Sæclæder, som naae ei længere, end fra Skuldrene til Beltet, hvilke de, især i Fior-dene, bruge om Sommeren for at bedrage Sælhunden, naar de komme frem inellem Drive-Jisen, at den da kan ansee dem for et stykke Jis. Deraf giøres og et Slags Gardiner i Tekten, og smaae hvide Poser, som stilles op paa begge Sider i Tekten, deels til Zirat, deels til at giemme et og andet udi. Endelig bruges det og til allehaande Zirat-Streger og Kantninger paa Klæder, Støvler og Skoe.

f) Uf hvide Skind veed man og at farve røde Skind, som kunne regnes for det fette Slags.

Hertil betiener man sig af den smule røde Bark, som findes paa de røde Fyrstokkes Rodder, hvilke iblant Drive-Brændet nu og da kunne antreffes friske og uforfulede. Til den Ende slyer man alle Kanter af Skindet sammen,

⁶²) Hvad Cranz l. c. p. 220 om dette og næstfølgende Slags Skind-Beredning anfører, er meget utilstrækkeligt og deels fejltagtigt.

men, vendeinde Riød-Siden ud, og gjør det ligesom til en Pøse med en liden Abning; man smaahtter nu Barken og kommer den i Pøsen, fylder siden noget gammelt Urin derpaa, da det lægges hen paa Jorden, saalænge indtil det kan være nok indtrukken i Skindet; det faaer deraf en blegred Farve, som dog er kun lidt varig. Endeel ved nu ogsaa at give det en smukkere og bestandigere rød Farve ved Fernambuk og Allun, som man kober paa Skibene, og med en Blanding af begge Dele, kogt i Vand, bestryger det hvide Skind nogle gange, dog bestaaer ei heller denne Farve i Regnveir. Man begynder og at farve violet med et andet Slags Bestindisk Træ, som ogsaa faaes fra Danmark med Skibene.

Af saadanne røde og violette Skind syes Stats-Støvler og Skoe, samt Zirats-Streger paa Klæder, Teltgardiner og Teltposer, med mere; de bruges og til det indvendige Betræk i Tobakspunge. Dog ere de røde Skind et meget gængse hos Grønlanderne, og især det sidste Slags, saavel som de violette, næsten allene at treffe hos Colonisternes Koneer og Tjenestefolk.

- g) Endelig danner man og af de yngste Svartside-Skind sine Kobbe-Blærer til Brug ved Sæl-Fangsten med Harpuun-Pül, hvorom til-

forn er meldt (p. 122). Til den Ende krænget man Skindet heelt af Sælhundens, og rister det allene op ved Hovedet og omkring Lærne, siden med en lang Kniv indvendig søger at løsne Skindet fra Kroppen, samt udtager Kiedet, med mere, stykkeviis. Naar man har faaet det krænget, affkaver man det meeste Spæk af Kied-Siden, og for Nesten behandler det som Baade-Skind eller hvide Skind, om man vil have Blæren hvid (see p. 146. 151) eller som sorte Skind, om man vil have den sort (see p. 149). Dernæst sammensnører man Nabningerne ved Hovedet og de 2de Baglaller. I Kumpens Sted og paa de andre Steder, hvor Skindet af Blesurer har faaet Nabninger, sætter man smaae Trætolle med en dyb Rand, omkring hvilken Skindet tæt sammensnøres, saa at hverken Vand eller Wind kan trænge igiennem; i forreste runde Ende fæstes en Rem, derpaa kedes Skindet om ved Forlallerens Nabninger; siden sættes i den ene Forlalle et Pusteret, og den anden fastsnøres udvendig; man opblæser Skindet, spilet det over en dertil indrettet Forhøining til at skaffe Blæren sin behørig Krumning og Figur, i hvilken Stilling den ogsaa tørres, og er derpaa færdig til Brug.

IV. Om de Grønlandske Sæle. 155

Af Snylstedyr har jeg hos denne Sælarth ei fundet andre, end 2de. Slags Spol-Orme, som jeg i min Fauna har kaldet *Ascaris Phocæ* og *Ascaris bifida* ⁶³). De findes og udferlig beskrevne med Figurer i *Zoologia Danica* ⁶⁴), saaledes som jeg ved Hielp af et Haand-Glas kunde betragte dem, og efter de Begreber jeg da, i Følge *Linnæ* i Anviisning, gjorde mig om Spol-Orme. Da jeg ei har været saa heldig, enten at bevare nogle af disse Orme ubeskadigede i Spiritus, eller siden at faae dem levende for Dine, finder jeg intet at tillægge mine forhen leveerte Beskrivelser. Dog tør jeg ikke tvivle paa, de jo ere virkelig Spol-Orme, skient jeg gierne underskriver Conferentsraad Müllers Formodning ⁶⁵), at jeg kan have taget For-Enden for Bag-Enden, da Analogien synes at udfordre det efter de Opdagelser, jeg siden har havt Leilighed at gjøre med Indvolde-Ormene ⁶⁶). Og saa troer jeg, at det Synonymon, som af *Goetzes* *Eingeweide Würmer* ⁶⁷)

er

⁶³) Faun. Grönl. Spec. 250. 252.

⁶⁴) Zool. Dan. Tab. LXXIV. fig. 1. & 3. Vol. 2. p. 101. 102. (ed. prior. 8vo) p. 46. 47. (ed. post. fol.)

⁶⁵) ll. cc. p. 106 (ed. min.) & p. 49 (ed. Maj.)

⁶⁶) Om 2de af de paa ovennævnte Plade i Zoologien leveerte *Ascarides*, nemlig: *Ascaris Gadi* fig. 6. og *Verfipellis* fig. 7. kan jeg nu give den Oplysning, at den førstes smale Ende virkelig er For-Ende, og har sine 3 Knuder, men den sidste virkelig er *Echinorhynchus candidus* Müllers.

⁶⁷) p. 73. tab. 2. fig. 9.

156 IV. Om de Grønlandſke Sele.

er anfert under *Ascaris Phocæ*, virkelig hører did, men *Goetzes* Exemplar er af Bristning i *Spiritus* bleven ſaa vanſkabt, og den derefter tegnede Figur ſaa ufiendelig, at man umuelig kan beſtemme noget viſt heri.

Til Slutning vil jeg nu anfere Svartſidens Synonyma, ſaaledes, ſom jeg mener at have fundet dem hos Stribenterne:

Phoca Grönlandica Fauna Grönl. p. 11. *Müll.*
Prodr. p. VIII. *Erleben Mamm.* p. 588.
Borowſki Thiere I B. p. 9. *Mohr*
Ziſl. Naturh. p. 3. *Gmelin Syſt. Nat.*
 Tom. I. p. 64.

Phoca Oceanica Steller Nov. Comm. Petrop. II
 p. 290. *Lepchin Abh. Acad. Scient.*
Petrop. 1777, T. I. P. I. p. 239. Tab. VI.
 VII. (gode Figurer, og de beſte man har).

Svartſide *Egedes Grönl. Naturellhiſt.*, paa
 Kobberpladen ved p. 46 en liden (maadelig)
 Figur. *Hammers Faun. Norv.* p. 4.

Fletti-Sclar og Opno-Sclar, *Specul. Reg.* p. 177.
 Haſſelr, Vadluſelr, Flekuſelr og Oppnuſelr,
Torf. Grönl. Ant. p. 87.

Grønland-Sele *Horreb. Ziſl.* (tyſke Udgave)
 p. 269.

Seehund mit einer ſchwarzen Seite *Ellis Hudſ.*
 tab. 7. (maadelig Figur).

Atarſoak *Cranz Hiſt. von Grönl.* I. p. 163.
 169. Atak

IV. Om de Grønlandſke Sæle. 157

Atak Anmærkn. til Eranzes Hiſt. om Grøn.
p. 152. Staunings forte Befr. over
Grøn. p. 143.

Grønlandſk Sæl Bomare Naturlexic. T. VII.
p. 16.

Dælja, Dævok og Aine *Leem. Lapp.* p. 212.
214.

Bade=Sæl, Hav=Sæl, Olavſons Reife
giennem Jiſl. p. 520. 531. 696. Olavii
decon. Reife i Jiſl. p. 79.

Seehund, Robbe, Martens Spitsberg.
p. 75. tab. P. f. a. (maadelig) Udelungs
Geſch. Nordoſtl. Schiff. p. 372. tab. XV.
f. 4. (Martens ſes Figur).

Meerkalb, Zorgdrager Beſchreib. des Walfiſch.
I Th. p. 192. 193.

Die dritte Sorte Seehund Steller Beſchr.
von Kamſch. p. 108.

The Harp-Seal, *Pennant Synopf. Quadrup.*
p. 342. Ej. Hiſt. Quadr. II. p. 525. t. 51.

Schwarzſeitige Seehund Schreber Säugth.
III. p. 310.

